

HİTİT METİNLERİNDE AKAD ÇAĞI İLE İLGİLİ KAYITLAR

RECORDS RELATED TO AKKADIAN PERIOD IN THE HITTITES' TEXTS

Kurtuluş KIYMET*

Özet

Akad Devleti'ni inceleyen günümüz tarihçileri için işin zor kısmı, ilgili belgelerin çoğunun, bu devletin yıkılışından sonraki döneme tarihlenmesinden kaynaklanmaktadır. Sargon dönemi yazıtları neredeyse hiçbir şekilde doğrudan günümüze ulaşmamıştır. Naramsin yazıtları ise ülkenin her yerinden gelmektedir, ancak bunlar güvenilir bir kronolojik sıra ile düzenlenememektedir. Akad Devleti'nden sonraki yıllarda, her iki kralın askeri seferleri akıllardan asla silinmemiş ve yüzyıllarca kaydedilmiştir. Özellikle Eski Babil Çağı'nda kâtipler Sargon ve Naramsin'in Güney Mezopotamya kentlerinde diktikleri stellerin üzerindeki yazıtları kil tabletlere kaydetmeye başlamışlardır. Anadolu'da da M.Ö. 2. binde, önce Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda ardından Hitit Devleti döneminde Akad kralları hakkında efsaneler, çiviyazılı belgelerde kendine yer bulmuştur. Kültepe'den Akadlı Sargon'la ilgili bir tablet bunun örneklerinden biridir. Hitit Çağı'na geldiğimizde ise bu konu ile ilişkili belgeler biraz daha çeşitlilik kazanmıştır. Bunlar arasında I. Hattuşili'nin yıllıkları, şar tamhari metinleri, Naramsin efsaneleri, Hurrice-Hititçe bir büyü metni ve Gurparanzah Destanı yer almaktadır. Bu belgeler Akadca, Hititçe ve Hurrice yazılmışlardır. Bahsi geçen metinler arasında Sargon ve Naramsin ile ilgili en etraflı bilgileri, Kültepe metni, şar tamhari metinleri, 17 Düşman Kral ve Kutha Efsanesi'nde buluruz.

Anahtar Kelimeler: Akad Devleti, Sargon, Naramsin, Savaşın Kralı, Hititler.

Abstract

The difficult part for contemporary historians to study the Akkadian state is that most of the relevant documents are related to the date of the next turn after the collapse of this state. Texts written during the lifetime of Sargon hardly survive. Naramsin inscriptions come from all over the country, but they can not be arranged in a reliable chronological order. In the years following the Akkadian state, the military expeditions of both kings were not forgotten and continued to be recorded for centuries. Particularly, the scribes began to record the inscriptions on the

* Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
kurtuluskiymet@hotmail.com.

stellas of Sargon and Naramsin in the cities of southern Mesopotamia on clay tablets in the Old Babylonian Age. In Anatolia, the legends about the Akkadian kings were first written in cuneiform documents in the period of Assyrian Trade Colonies and then, in Hittite State in the 2nd millenium BC. A tablet from Kültepe about Akkadian king Sargon is one of his examples. Documents related to this issue in the Hittite Age have become more diversified. These are the annals of Hattušili I., šar tamhari texts, the legends about Naramsin, the šarrena ritual and the heroic deeds of Gurparanzah. These documents were written in Akkadian, Hittite and Hurrian. We find the most comprehensive information about Sargon and Naramsin in Kültepe text, šar tamhari texts, Seventeen Kings and Cuthean Legend.

Key Words: Akkadian Empire, Sargon, Naram-Sin, King of Battle, Hittites.

Giriş

Arkeolojik kaynaklardan hareketle Mezopotamya-Anadolu ilişkilerini tarihöncesine götürmek mümkünse de yazılı belgelere göre ilk önce Erken Hanedanlar Dönemi'nin sonunda Sumer krallarının Anadolu sınırlarına dayandıkları düşünülmektedir. Adab kralı Lugal-anna-mundu'ya¹ ait Sumerce bir yazıtta (RIME 1 E1.1.8)², söz konusu kral Akdeniz'den Zagros Dağları'na kadar bütün Verimli Hilal'i elinde tuttuğunu anlatmaktadır. Onun denetimde olan ülkeler arasında Gutium, Subartu, Sedir Dağları ve Martu (Amurru) bulunmaktadır³.

Güney Mezopotamya'yı bir süre yöneten Ur-Uruk-Umma birliğinin kralı Lugalzaggesi'ye ait Sumerce bir adak yazıtında (RIME 1 E1.14.20 Süt. II 3-11)⁴ ise şu ifade görülmektedir: "...Aşağı Deniz'den, Dicle ve Fırat boyunca

¹ Hükümdarlık tarihinin M.Ö. 26. yüzyıla kadar çıkarılabileceği söylenmiştir: Samuel Noah Kramer, *Sümerler. Tarihleri, Kültürleri, Karakterleri*, Çev. Özcan Buze, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 76. Bu dönemin geç safhasında hükmetmiş olabileceği de belirtilmektedir: Trevor Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, Routledge, London, 2009, s. 4.

² Adak yazıtının Eski Babil Çağı'na ait tabletleri günümüze ulaşmıştır. Hans Gustav Güterbock, "Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200 (I. Teil: Babylonier)", *ZA* 42, 1934, s. 40-47; https://cdli.ucla.edu/search/search_results.php?SearchMode=Text&ObjectID=P450160, Erişim Tarihi: 13.06.2018. Ayrıca bkz.: Victor Avigdor Hurowitz, *I Have Built You an Exalted House: Temple Building in the Bible in Light of Mesopotamian and North-West Semitic Writings*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1992, s. 61-63; Douglas Frayne, *Presargonic Period (2700-2350 BC)* (RIME 1), University of Toronto Press, Toronto-Buffalo, 2008, s. 31.

³ Kramer, *Sümerler...*, s. 75-76.

⁴ Nippur'dan Erken Sülaleler IIIb (M.Ö. ca. 2500-2340) dönemine tarihlenen vazo yazıtı için bkz.: Frayne, *Presargonic Period...*, s. 436. Ayrıca bkz.: https://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P431232, Erişim Tarihi: 13.06.2018; Kramer, *Sümerler...*, s. 420-421; Tohru Maeda, "Royal Inscriptions of

Yukarı Deniz'e, O (Enlil), yollarını onun için muntazam bir şekilde düzenledi". Buna göre Lugalzaggesi, Basra Körfezi'nden Akdeniz'e kadar olan bölgeyi yönettiğini iddia etmektedir⁵. Abartılı bu ifade bir gerçekten çok, ideali yansıtmaktadır⁶, ancak Yukarı Deniz (Akdeniz)'den söz eden en eski bahistir⁷. Bu ifadenin Anadolu'yu ne kadar kapsadığı açık değilse bile önceki Uruk döneminde Uruk kültürünün Doğu Anadolu'ya kadar yayıldığı düşünüldüğünde⁸ Mezopotamya toplumlarının başta hammadde kaynaklarına ulaşmak amacıyla Anadolu topraklarını hedef olarak belirledikleri anlaşılmaktadır.

Uruk/Umma kralı Lugalzaggesi'nin iktidarına Akadlı Sargon'un son vermesiyle Mezopotamya ve Anadolu tarihi açısından yeni bir sayfa açılmıştır. Sargon ve torunu Naramsin, ordularını o zamana kadar hiçbir Mezopotamyalı kralın yapmadığı kadar uzaklara götürmüştür. Öyle ki askerler böylesine zorlu yolculuklardan kaytarmak istemişler (*Savaşın Kralı*: EA 359 Öy. 8-12)⁹, korkmuşlar (Bkz. aşağıda CTH 310.5: KBo 22.6 Öy. I 15') ve hatta karşılaştıkları düşmanların insan olup olmadıkları konusunda şüpheye düşmüşlerdir (Bkz. aşağıda CTH 311.2.A: KBo 3.16 + KUB 31.1 + IBoT 4.7 Öy. 7'-11'). Bunun da ötesinde mimari ve ölüleri gömmek gibi temel insan ihtiyaç ve alışkanlıklarından bile haberi olmayan barbar toplumlarla karşılaşmışlardır (*Sargon Coğrafyası*: VAT 8006 ve BM 64387 + BM 82955, 51-52 ve 56-59)¹⁰. Aşağıda göreceğimiz üzere adı geçen iki kral hakkında onlardan sonra oluşturulmuş, ancak gerçek payı mutlaka olan çok sayıda metin, Akadlılar'ın hammadde kaynaklarına ulaşmak için Anadolu'ya girdiğini ve ordularıyla Anadolu kentlerini kasıp kavurduklarını göstermektedir. Söz konusu metinlerin tamamı *narū* edebiyatı ya da Sargonik metinler olarak adlandırılmaktadır. Bu makalede Akad kralları hakkındaki efsanelerin Anadolu'ya yansımaları üzerinde durulacaktır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen tek bir örnekle beraber, ilgili Hititçe

Lugalzaggesi and Sargon", *Orient* 40, 2005, s. 5. Yazıt çok sayıda vazo parçasının üzerinde yer almaktadır.

⁵ Kramer, *Sümerler...*, s. 85; Marc Van de Mieroop, *Antik Yakındoğu'nun Tarihi İÖ 3000-323*, Çev. Sinem Gül, Dost Yayınları, Ankara, 2006, s. 72; Amelie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)*, Cilt I, Çev. Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 55.

⁶ Maeda, "Royal Inscriptions of Lugalzaggesi and Sargon", s. 5-6.

⁷ Ignace J. Gelb, *Inscriptions from Alishar and Vicinity (OIP 27)*, University of Chicago Press, Chicago, 1935, s. 3.

⁸ Van de Mieroop, *Antik Yakındoğu'nun Tarihi...*, s. 56-57.

⁹ Joan Goodnick Westenholz, *Legends of the Kings of Akkade: The Texts*, Eisenbrauns, Winona Lake-Indiana, 1997, s. 110-115.

¹⁰ Wayne Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1998, s. 73-75.

belgelerin tercümesi verilecek ve bunlar yeri geldikçe Mezopotamya belgeleri ile karşılaştırılacaktır. Değerlendirme bölümünde ise bütün Sargonik edebiyat çevresinde yürütülen kronoloji ve olayların gerçekliği tartışmasına eğildikten sonra, Hititler'e bu efsanelerin nasıl aktarıldığı konusuna değinilecektir.

Tarihleme tartışmalı olsa da aşağı yukarı M.Ö. 24. yüzyılın ortası ile 22. yüzyılın ortasındaki¹¹ iki yüzyıllık süre Akad Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu zaman zarfında Akad kralları Basra Körfezi'nden Kuzey Babil'de Diyala bölgesine kadar olan alanı egemenlikleri altında tutmuştur. Bunun ötesinde Elam'da Susa'da, Kuzey Mezopotamya'da Asur ve Gasur'da, Orta Fırat'ta Mari'de, Kuzey Suriye'de Nagar, Urkeş, Şehna ve Aşnakum'da etkilerini fazlasıyla hissettirtirmişlerdir. Ticari girişim ve askeri seferlerle Meluhha (Hindistan), Magan (Umman) ve Dilmun (Bahreyn)'dan, Lübnan'da Sedir Dağları'na ve daha kuzeyde Anadolu'da Puruşhanda'ya kadar uzanmıştır.

Akad Devleti'nin tarihi yaklaşık 8000 adet Akadca ve Sumerce çiviyazılı belgeler aracılığıyla bilinmektedir¹². İlk beş Akad kralı hakkında bilgiler daha fazladır. Belgeler çoğunlukla sonraki yıllarda kopyaları yapılmış heykeller-dikili taşlar-vazolar üzerindeki kraliyet yazıtları, Güney Mezopotamya kentlerinden gelen idari ve ekonomik içerikli metinler, tapınak inşası ve askeri seferlere atıf yapan yıl adları, mühürlerdeki kısa lejandlar ve Akad sonrasına ait edebi-tarihi-dini metinlerden¹³ oluşmaktadır¹⁴. Çeşitli biçimlerdeki yazıtlı nesnelere çoğu muhtemelen yok olmakla birlikte günümüze ulaşanlar da vardır¹⁵. Türkiye sınırlarında

¹¹ Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu...*, s. 57.

¹² Ingo Schrakamp, "Akkadian Empire", Edited by John M. MacKenzie, *The Encyclopedia of Empire*, First Edition, John Wiley & Sons: Wiley Blackwell, Chichester, UK, 2016, s. 1.

¹³ Yüzyıllar boyunca aktarılan efsaneler, Sumer Kral Listesi, Eski Babil Çağı'na tarihli kehanet metinleri ve ritüel metinleri gibi.

¹⁴ Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu...*, s. 59-62; Schrakamp, "Akkadian Empire", s. 1.

¹⁵ Akad Dönemi yazıtlı ve yazıtsız stel, heykel ve mühürlerin bir kısmı için bkz.: Donald P. Hansen, "Art of the Akkadian Dynasty", Edited by Joan Aruz, *Art of the First Cities: The Third Millenium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, Metropolitan Museum of Art, New Haven and London, 2003, s. 189-209; Jean-François De Lapérouse, "Lost-Wax Casting", Edited by Joan Aruz, *Art of the First Cities: The Third Millenium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, Metropolitan Museum of Art, New Haven and London, 2003, s. 210-222. Akad krallarının hayatıyla ilgili yazıtların bol olduğu söylenmektedir: Joan Goodnick Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia in the Age of Sargon of Akkade", Editörler/Edited by: H. Erkanal – V. Donbaz – A. Uğuroğlu, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi / XXXIVème Rencontre Assyriologique Internationale. 6-10/VII/1987 – İstanbul*, TTK Yay., Ankara, 1998, s. 19.

bulunanlardan biri Diyarbakır'dan Naramsin stelidir¹⁶. Şanlıurfa-Titriş Höyük yakınlarında bulunan ve Şanlıurfa Müzesi'nde yer alan ördek biçimli bir ağırlıkta ise son Akad kralı Şu-Durul'un adı okunmaktadır¹⁷.

Akad kralları Sargon ve torunu Naramsin'in kahramanlıklarını anlatan edebi eserler, Babilliler tarafından Akadca stel/dikilitaş anlamına gelen *narū* kelimesi (Sumerce ^{NA}4NA.RU2.A) ile adlandırılmıştır. Bir *narū* aslında üzerinde bir kralın iktidarı esnasında yaşanan olayların kayıtlı olduğu çeşitli nesnelere. İlk önce stellere yazılmış metinler, sonraki çağlarda¹⁸ tabletlere kaydedilmişlerdir. *narū* edebiyatı bir sahte otobiyografi tarzında (1. tekil şahısla) şu girizgâhla tasarlanmıştır: “[Kil tablet kabını aç], steli (*narū*) sesli oku, [onu ben, Naram-Sin], Şarrukin'in oğlu [yazdım ve] ileriki günler için [geride bıraktım.]”¹⁹. Yine 1. tekil şahısla önemli olaylar, başarılar anlatılır ve bir dua/lanet formülü ile sona ererdi. *Sargon'un Doğum Efsanesi* buna bir örnektir; ancak bu efsane hiçbir şekilde bir stel üzerinde kayıtlı olmadığından bu edebiyat türünü özgün yazıtlardan ayırd etmek amacıyla sahte otobiyografi ya da kurmaca otobiyografi ifadesi tercih edilmiştir²⁰.

¹⁶ J. P. Naab – Eckhard Axel Otto Unger, *Pir Hüseyin'de Naram-sin Stelinin Keşfi. Die Entdeckung der Stele des Naram-sin in Pir Hüseyin*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1934.

¹⁷ Guillermo Algaze, “Period IV: The Middle-Late Part of the Early Bronze Age”, Edited by G. Algaze, *Town and Country in Southeastern Anatolia. Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük. Text (OIP 110)*, Chicago, 1990, s. 344-345; Westenholz, “Relations between Anatolia and Mesopotamia...”, s. 18; Hans J. Nissen, *Ana Hatlarıyla Mezopotamya. Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri (İ. Ö. 9000-2000)*, Çev. Z. Zühre İlkelen, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2004, s. 212, 214.

¹⁸ Özellikle Eski Babil Çağı'ndan başlamak üzere Erken Helenistik döneme kadar: Michael Haul, *Stele und Legende: Untersuchungen zu den keilschriftlichen Erzählwerken über die Könige von Akkade*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen, 2009, s. 130; Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu...*, s. 61-62. Bununla beraber Akad sülalesi hakkında anlatılanların, M.Ö. 3. binde, Akad Çağı'nın sonlarında başlamış olabileceği Eşnunna'dan (Tell Asmar) bir öğrencinin alıştırma tableti (MAD 1 172) sayesinde söylenmektedir: Westenholz, *Legends...*, s. 223-229; Joan Goodnick Westenholz, “Historical Events and the Process of Their Transformation in Akkadian Heroic Traditions”, Edited by David Konstan and Kurt A. Raaflaub, *Epic and History*, Blackwell Publishing, Singapore, 2010, s. 35-36; Aage Westenholz, “The Old Akkadian Period: History and Culture”, Herausgegeben von Walther Sallaberger – Aage Westenholz – Pascal Attinger, and Markus Wäfler, *Mesopotamien: Akkade-Zeit und Ur III-Zeit (OBO 160/3)*, Freiburg, 1999, s. 23 ve dn. 31; Haul, *Stele und Legende...*, s. 12, 33-36, 130 dn. 91; Christina Tsouparopoulou, “Spreading the Royal Word: the (Im)materiality of Communication in Early Mesopotamia”, S. Enderwitz and R. Sauer, eds., *Communication and Materiality. Written and Unwritten Communication in Pre-Modern Societies*, De Gruyter, Berlin-New York, 2015, s. 13-14.

¹⁹ Westenholz, *Legends...*, s. 296, 300-301; Volkert Haas, *Die Hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*, De Gruyter, Berlin, 2006, s. 72.

²⁰ Christopher Morgan, “Late Traditions Concerning Sargon and Naramsin”, Chavalas, M. W. (Ed.), *The Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Malden, Mass: Blackwell, 2006, s. 22-23, 33.

narū edebiyatı, genellikle M.Ö. 2. binin başlarından başlayarak, geçmiş çağların ünlü kralları hakkında, çiviyazılı tabletler üzerindeki doğruluğu şüpheli anlatılardan oluşmaktadır. Bu eserlerde bir stelin anlatım şekli korunur, ancak konular efsanevi ve hatta hayalidir²¹.

Dolayısıyla stellerden kopyalanmış bu tabletlerin içeriğini, doğrudan Akad Çağı metinleri ile karşılaştırma imkânı vardır. Böylece tabletleri kopyalayan kâtiplerin, aslına ne kadar sadık kaldıkları anlaşılabilir. Böyle bir imkân British Museum'da bulunan BM 38302 numaralı Yeni Babil tabletini için mümkündür. Metinde Akad kralı Şar-kali-şarri'nin bir İstar tapınağı inşa ettiği, kendisine karşı büyük bir isyan gerçekleştiği ve Aşağı Deniz'den Yukarı Deniz'e kadar olan bölgeyi istila ettiği yazılıdır. Kâtip kolofona, kaynağının bir stel (^{NA}4NA.RU₂.A) (ya da bir temel tablet) olduğunu da eklemiştir. İlk bakışta aslına sadık kalmış gibi görünse de bu tablette anlatılanların çok yakın bir benzeri, Şar-kali-şarri'nin babası Naramsin için de iki ayrı belgede anlatılmaktadır²².

Dikilitaşların üzerindeki bilgiler tabletlere tekrar yazılırken, yazıların heykelin kendisinden mi yoksa kaidesinden mi alındığı, “heykelin üzerindeki yazı (şöyledir),” “kaidenin üzerindeki yazı (şöyledir)” ya da “kaide yazılı değildir” gibi ifadelerle belirtilmiştir. Bu kopyaların yapılmasının sebebi belki de tapınaklara ithaf edilen anıtların yok edilme tehlikesi ile karşı karşıya olması ve onları yeni kuşaklara aktarma düşüncesi idi²³.

Çok uzun bir zaman boyunca çoğaltılan Sargon ve Naramsin efsanelerinin zaman içinde değişip ayrınıtıda başkalaşması, abartılıp süslenmesi de olağan bir durumdur. Örnek olarak Sargon'un kariyerinin mütevazı başlangıcı zaman içinde örtbas edilmiştir. M.Ö. erken 2. binde Sumer Kral Listesi'nde bir bahçıvanın oğlu ve sarayda içki sunucu olarak anlatılırken, M.Ö. 8-7. yüzyılda uydurulmuş bir öykü olan *Sargon'un*

²¹ Oliver Robert Gurney, “The Sultantepe Tablets (Continued). IV. The Cuthean Legend of Naram-Sin”, *Anatolian Studies* 5, 1955, s. 93. *Narū* edebiyatı fikrinin oluşum ve gelişimi konusunda bkz. Tremper Longman, *Fictional Akkadian Autobiography: A Generic and Comparative Study*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1991, s. 43-48; Westenholz, *Legends...*, s. 16-20; Haul, *Stele und Legende...*, s. 95 vd.

²² M. A. Gough, “Historical Perception in the Sargonic Literary Tradition. The Implications of Copied Texts”, *Rosetta* 1, 2006, s. 4. BM 38302 için bkz. Douglas Frayne, *Sargonic and Gutian Periods (2334–2113)* (RIME 2), Toronto and London, 1993, s. 191-194. Benzerlik taşıyan Naramsin metinleri için bkz. Frayne, *Sargonic and Gutian Periods...*, s. 137-140. BM 38302, kendisine benzeyen Akad Çağı belgeleri ile tamamlanmaya çalışılmıştır: Douglas Frayne, “Notes on a new inscription of Şar-kali-şarri”, *Annual Review of the Royal Inscriptions of Mesopotamia Project* 2, 1984, s. 23 vd.

²³ Kramer, *Sümerler...*, s. 86-87; Joan Oates, *Babil*, Çev. Fatma Çizmeli, Arkadaş Yay., Ankara, 2004, s. 33.

Doğum Efsanesi, nehre bırakılma motifini, bir din kadını olan annesini ve tanrıça İstar tarafından kral yapılmasını anlatır. Ayrıca Sargon'u yücelten efsanelere zaman içinde onu yeren bazı olumsuz özellikler de eklenmiştir. Babil'in karşısında Agade isimli bir kent kurması (tanrılara özgü bir davranıştır), M.Ö. 1. bin metinlerinde tanrılar karşısında kibirli bir davranış örneği olarak kabul edilmiştir. Buna ek olarak büyük bir isyanla karşı karşıya kaldığı ve yaşadığı hoşnutsuzluklar karşısında zor durumda kaldığı ifade edilmiştir²⁴. Eldeki en eski metinlerde komutanları tarafından askeri seferlere girilmesi için cesaretlendirilirken adeta *eşitler arasında birinci* görünümündedir; sonraki metinlere göre askerleri onu bu seferlerden vazgeçirmeye çalışmaktadırlar²⁵.

Akad kralları hakkında yazılan metinler bütün Önasya'da ilgi çekmiş, Sumerce ve Akadca olarak yazılmalarının yanı sıra Hititçe'ye ve Hurrice'ye tercüme edilmiştir²⁶. Ayrıntılar açısından yer yer birbirinden ayrılmakla beraber, özünde Sargon ve Naramsin'in, Önasya'da yürüttükleri çok uzak mesafelere ulaşan askeri seferleri anlatmaktadırlar. Boğazköy arşivinde Akad krallarının isimlerine sadece şar tamhari metinlerinde değil, aşağıda görüleceği üzere başka edebi ürünlerde de rastlanmıştır²⁷ (Tablo 1). Bunlardan bazıları çok kısa olup etraflı tarihi bilgiler vermemektedir. Mısır'ın başkenti Tell el Amarna dâhil olmak üzere çok değişik merkezlerde bulunmuş olmaları, bu edebi eserlere olan ilgiyi göstermektedir. Sargon ve torunu Naramsin hakkındaki çiviyazılı metinler Anadolu'da her ne kadar M.Ö. 2. binde yazıldılarsa da henüz yazının kullanılmadığı Anadolu'nun

²⁴ Marc Van de Mieroop, *Cuneiform Texts and the Writing of History*, Routledge, London, 1999, s. 72-75; Marc Van de Mieroop, "Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia: Sargon II of Assyria and Sargon of Agade." B. Böck, E. Cancik-Kirschbaum, and T. Richter (eds.), *Munuscula Mesopotamica: Festschrift für Johannes Renger* (AOAT 267), Münster, 1999, s. 334-339; Marc Van de Mieroop, "The Mesopotamians and their Past", Wiesehöfer, Josef – Krüger, Thomas (Hrsg.), *Periodisierung und Epochenbewusstsein im Alten Testament und in seinem Umfeld* (Oriens et Occidens 20), Stuttgart, 2012, s. 51-52.

²⁵ Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 27.

²⁶ Akad krallarına atıf yapan metinler Mezopotamya dışında Türkiye'de Kaneş, Hattuşa ve Huzirina (Sultantepe-Urfa)'da Suriye'de Mari'de, İran'da Susa'da ve Mısır'da Tell el Amarna'da bulunmuştur; bunlar Sumerce, Akadca, Hititçe, Hurrice ve Elamca olmak üzere beş farklı dilde yazılmışlardır: Gough, "Historical Perception in the Sargonic Literary Tradition...", s. 1.

²⁷ Marc Van de Mieroop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", *SMEA* 42/1, 2000, s. 133 vd.; Gary Beckman, "Sargon and Naram-Sin in Hatti: Reflections of Mesopotamian Antiquity among the Hittites", Kuhn D. – Stahl H. (ed.), *Die Gegenwart des Altertums - Formen und Funktionen des Altertumsbezugs in den Hochkulturen der Alten Welt*, Heidelberg, 2001, s. 85 vd.

Erken Tunç Çağı'nın son aşaması hakkında²⁸ az da olsa bilgi verdiklerinden değerli tarihsel metinlerdir.

Sadece Anadolu'da yazılanlar değil Geç Babil Dünya haritası²⁹ da dâhil olmak üzere Sargon ve Naramsin'le ilişkili Mezopotamya metinlerinde ve tek bir Tell el Amarna tabletinde Anadolu ve yakın çevresinden bahisler vardır: Bu belgelerde Haşsum, Hahhum, Kargamiş, Yukarı Ülkeler, Subartu, Hamanum (Amanos Dağı), Sedir Ormanı, Gümüş Dağları, Dicle-Fırat Irmakları, Puruṣhanda ve Kaniş görülmektedir³⁰.

Akad krallarını konu alan bütün metinler etraflı incelemelere tabi tutulmuş ve içeriklerine göre isimlendirilmiştir³¹. Sargon'la ilişkili olan dört metin topluluğu *Sargon Otobiyografileri*, *Sargon'un İktidara Gelişi*, *Sargon'un Başarıları* ve *Sargon Mektupları*'dır. Naramsin ile ilgili beş metin topluluğu ise *Naramsin ve Apişal'in Beyi*, *Erra ve Naramsin*, *Naramsin'in Ölümüne Ağıt*, *Naramsin'e Karşı Büyük İsyân* ve son olarak *Naramsin ve Düşman Kabileler*'dir (Tablo 2).

Sargon'un Anadolu seferleri ile ilişkili olan *Kültepe Metni* ve Boğazköy'den *Savaşın Kralı* adlı belge, *Sargon'un Başarıları* olarak adlandırılan metin grubuna dâhildir. *Savaşın Kralı* Hititçe'ye tercüme edilmiştir. Naramsin'le ilgili olanlardan *Büyük İsyân-17 Düşman Kral* ve *Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi* adlı metinlerin Hititçesi bulunmaktadır. *Naramsin ve Düşman Kabileler* başlığı altında Boğazköy'den bir de Akadca fragman vardır. M.Ö. 1. bine ait Sultantepe'den bir tablet de Naramsin'i konu almaktadır (Tablo 3).

Nasıl Mezopotamya toplumları yüzyıllar boyunca kendi geçmişlerine dönüp, iki büyük kent Uruk ve Agade'yi ve onların liderleri olan Gilgameş ve Sargon'u sürekli hatırladıysa Hititler de kendilerinin ve Mezopotamya'nın geçmişine dönüp siyasi-askeri gelişmeleri ve mitleri tekrar tekrar yazmış ve o zamana kadar kayıtlara geçmiş olan efsaneleri kendi dillerine çevirmişlerdir. Hititler'in, her ne sebeple olursa olsun geçmişe olan bu ilgisi, Anadolu ve Mezopotamya tarihi ile ilgili olarak günümüz araştırmacıları açısından çok değerli bilgilerin bugüne ulaşmasını

²⁸ Turgut Yiğit, "Akkadlar Devrinde Anadolu'nun Siyasal Yapısı", *AÜDTCFD* 40/3- 4, 2000, s. 13 vd.; Turgut Yiğit, "İlk Tunç Çağı'nın Son Evresinde Anadolu'nun Siyasal", *TAD* 21/33, 2003, s. 167 vd.; Hakan Kale, "M.Ö. 3000'de Anadolu'nun Politik Coğrafyası", *İdol* 9, 2001, s. 25 vd.

²⁹ Wayne Horowitz "The Babylonian Map of the World", *Iraq* 50, 1988, s. 148-149; Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, s. 20 vd.

³⁰ Westenholz, *Legends...*, s. 1 vd.

³¹ Westenholz, *Legends...*, s. 1 vd.; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 27-29; Haul, *Stele und Legende...*, s. 15 vd.

sağlamıştır. Örnek olarak kral Anitta'nın adını Koloni Çağı metinlerinden biliyorsak da onun hakkında etraflı bilgileri Hitit kâtipleri bize ulaştırmışlardır. Eski Krallık döneminin son kralı Telipinu'nun kendinden önceki dönem hakkında yazdıkları Hitit tarihinin karanlık sayfalarını bir nebze olsun aydınlatmaktadır. Mezopotamya mitolojisinin tanınmış isimleri Gılgameş ve Dumuzi'ye arşivlerinde yer veren Hititler'in, Geç Tunç Çağı'nda Önasya ve Mısır'la olan sıkı ilişkileri düşünüldüğünde Akad krallarını anmaması beklenemezdi. Öte yandan Anadolu'da, Akad Devleti'nin geçmişi kayıt altına almak Hititler'le değil M.Ö. 2. binin ilk çeyreğinde Asurlu tüccarlarla başladı. Kültepe'de Ah-şalim adlı bir tüccarın 764 tabletlük arşivinde³² bulunan Sargon'la ilgili iyi korunmuş bir tablet, Anadolu'da Akad kralları hakkında yazılanların ilkinin oluşturmaktadır. Hem kronolojik açıdan daha eski olması hem de Hitit metinleri ile bu belgeyi yer yer karşılaştırma imkânı olduğundan, Kültepe Metni ile başlamak uygun olacaktır.

Kültepe'den Akadlı Sargon'la İlgili Tablet (Kt. j/k 97)³³:

¹⁻³) Kral *Šarru-kīn*, Akad kralı, dört (cihanın kralı), kuvvetli kral. ³⁻⁵) Tanrıların görüşmeleri üzerine, tanrı *Adad* ona güç verdi. ⁵⁻⁷) Doğudan batıya kadar (bütün) ülke(leri) zaptettim ve ⁸⁻⁹) bir günde 70 şehri yendim. ¹⁰⁻¹¹) Onların krallarını yakaladım ve şehirlerini mahvettim. ¹¹⁻¹³) Gücüm beyi *Adad* ve mücadelenin sahibesi *İstar*'a yemin edeyim!: ¹³⁻¹⁴) Ceylanı gördüm ve tuğlayı nehre attım ve ¹⁴⁻¹⁵) süratle hareket ettiğim sırada kemerim kırıldı ve ¹⁶⁻¹⁷) *sarūm*'u koydum ve süratle hareket edip ceylanı yakaladım. ¹⁷⁻¹⁸) Tuğlayı sudan çıkardım. ¹⁸⁻¹⁹) *Adad* ve *İstar*'a yemin edeyim!: ¹⁹⁻²⁰) Her gün bin sığır (ve) 6 bin koyun kestim. ²¹⁻²²) 7 bin muharibim, her gün önümde yiyecekleri göğüs eti; ²³⁻²⁴) 3 bin habercim, yiyecekleri sağrı eti (ve) ²⁵⁻²⁹) bin seçkin adamım her gün doyuncaya kadar yiyecekleri butlar (yüzünden)..... itiraz ettiler ve ³⁰⁻³¹) 7 bin muharibim göğüs eti yedi. ³¹⁻³³) Geri kalana göğüs eti yetişmedi ve ³³⁻³⁵) (bu yüzden) onun *k.*'su olan *kušamanum* sığırını kesti ve ³⁵⁻³⁶) sonrakine göğüs etini verdi. ³⁶⁻³⁷) Ahçım (sığırın) bacağımı ayırdı¹ ve ³⁸⁻⁴⁰) (bu sebepten) onun kusuru olarak 100 sığır (ve) 200 koyun kesti ve

³² Bendt Alster – Takayoshi Oshima, “Sargonic Dinner at Kaneš: The Old Assyrian Sargon Legend”, *Iraq* 69, 2007, s. 1, dn. 4.

³³ Cahit Günbattı, “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet”, *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, 1997, s. 133-137; Cahit Günbattı, “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet”, Yayına Hazırlayanlar: Sedat ALP – Aygül SÜEL, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri. Çorum 16-22 Eylül 1996 / Acts of the IIIrd International Congress of Hittitology*, Ankara, 1998, s. 262-265; Van de Mieroop, “Sargon of Agade and his Successors in Anatolia”, s. 146-148. Çeviriler farklılık gösterebilmektedir: Alster – Oshima, “Sargonic Dinner at Kaneš...”, s. 10-11; Benjamin Read Foster, *Before the Moses. An Anthology of Akkadian Literature*, Md CDL Press, Bethesda, 2005, s. 72-74.

kölelerimi doyurdum. ⁴⁰⁻⁴¹⁾ *Adad ve İstar*'a yemin edeyim¹: ⁴¹⁻⁴³⁾ 7 yıl bir buçuk ay karanlıkta askerlerimle birlikte oturdum. ⁴⁴⁻⁴⁷⁾ Ayrılışında, akik ve lapis-lazuliyi kamaşa¹ bağladım ve ülkeye (halka) paylaştırdım. ⁴⁷⁻⁵⁰⁾ Amanos dağlarını ikiye ayırdım ve onların arasına bir kazık gibi heykelimi diktim. ⁵⁰⁻⁵¹⁾ *Tukriš* kralını (bir) posta sardım. ⁵²⁻⁵³⁾ *Hutura*(lılar)'ın *bibin(n)u*'ları başlarına koydum. ⁵³⁻⁵⁵⁾ *Alašia*'yı bir kadın gibi başlarına örttüm. ⁵⁵⁻⁵⁷⁾ *Amurrular*'ın (sanki) onların babası gibi.....⁵⁷⁻⁵⁹⁾ *Kilarlılar*'ın başlarını bir sırimla bağladım. ⁵⁹⁻⁶⁰⁾ Diğer taraftan, *Kanišliler*'(in) *sutuhhum*'unu serbest bıraktım. ⁶¹⁾ *Hattum*(lular)ın kafalarının ortasının derisini yüzdürdüm. ⁶¹⁻⁶²⁾ *Luhmulular*'(ın)¹, kancalı iğneyi keskinleştirdim, Gutili olanı. Lullum ve Hahhum, onların *sutuhhum*'unu zengin ettim. ⁶³⁾ Gökların 13¹ zirvesine¹ elimle dokundum. ⁶³⁻⁶⁴⁾ Niçin tablette artırayım? ⁶⁴⁾ *Anum* beni reddetmedi. ⁶⁴⁻⁶⁶⁾ Ben kral olarak, Yukarı ve Aşağı Ülkeyi ele geçirdiğim için, kral *Adad* adaklarını artırsın.

Yukarıda tercümesi verilen belge tamamen Eski Asur çiviyazısıyla ve Kaneş mektuplarının heceleriyle yazılmış olup üzerine yazıldığı tablet bir Eski Asur mektubuna benzemektedir. Metin aynı zamanda, bahsi geçen kentlerin beyleri için *rubā'um* (kral) unvanını kullanır, bu unvan hem Kültepe tabletlerinden hem de Anitta'nın mızrak ucundan bilinmektedir³⁴.

Onbirinci satıra kadar olan kısım giriş niteliğinde olup, önce Sargon'un unvanları verilmekte ve askeri seferleri kısaca ifade edilmektedir. Burada geçen “doğudan batıya” ifadesi daha çok Anadolu'ya uyarlanmış gibidir ve Eski Akad Çağı yazıtlarından bilinen ve Anadolu'nun sınırları açısından herhangi bir anlamı olmayan “Aşağı Deniz'den (Basra Körfezi) Yukarı Deniz'e (Akdeniz) kadar” ifadesi kullanılmamıştır³⁵. Ancak buna benzer bir cümle, son satırlarda “Yukarı ve Aşağı Ülke” olarak görülmektedir. Sargon metinlerinde ilk kez karşılaşılan Aşağı Ülke'nin yine Basra Körfezi olduğu düşünülmektedir. Yukarı Ülke'nin sınırları ise Sedir Ormanı ve Gümüş Dağları'dır³⁶.

Onbirinci satırdan sonra metnin geri kalanı, “Adad ve İstar'a yemin edeyim” ifadeleri ile üçe ayrılmış gibidir. İlk bölümde anlamı açık olmayan mecazlar ve kelime oyunları, ikincisinde ordunun nasıl kalabalık olduğu ve bunca askeri beslemenin güçlüğü, sonuncusunda ise 7 yıl bir buçuk ay boyunca evden uzakta, Sargon'un savaştığı kentler, bölgeler, onların krallarına ve halklarına neler yapıldığı anlatılmaktadır.

³⁴ Van de Mierop, “Sargon of Agade and his Successors in Anatolia”, s. 145, 149.

³⁵ Van de Mierop, “Sargon of Agade and his Successors in Anatolia”, s. 150.

³⁶ Günbattı, *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, 1997, s. 146.

Sargon'un ordusuyla geçtiği ve fethettiği yerler³⁷ Amanos Dağları ve Tukriş ile başlamaktadır. Sonra metinde sırasıyla Hutura (Puruşhanda yakınlarında), Alaşia (Kıbrıs), Amurru, Kilaru (Kültepe belgelerinde geçer fakat yeri belirsizdir), Kaneş, Hatu (Orta Anadolu), Luhme, Gutium, Lullum ve Hahhum görülmektedir.

Adı geçen kent ve gölge adlarından Amanos, Tukriş, Alaşia, Amurru, Lullum Anadolu'nun yakın çevresinde yer alırken, Hutura, Kaneş ve Hattu, merkezi Anadolu'yu ifade etmektedir. Hahhum ise Güneydoğu Anadolu'da aranmaktadır. Doğuda İran'dan batıda Akdeniz'e ve Orta Anadolu'ya kadar bölgeler bu metnin ilgi alanındadır. Böylece ilk satırlarda gördüğümüz "Doğudan batıya kadar (bütün) ülke(leri) zaptettim" ifadesi biraz daha anlam kazanmaktadır. Adı geçen yer adlarından bazıları aşağıda görüleceği üzere Akad kralları ile ilgili diğer bazı metinlerde de bahis konusudur.

Sargon hakkında yazılmış hikâyelerin kaynağı elbette onun dönemine ait, ancak bizim Eski Babil kopyalarını bildiğimiz yazıtlardır. Bu belgeler genellikle Sargon'un Mezopotamya ve yakın çevresindeki akınlarını anlatmakta; sonraki çağların odaklandığı kuzey ve batıdaki askeri seferlere belli belirsiz atıflarda bulunmaktadırlar. Oysa yukarıda okuduğumuz Asurlu bir tüccara ait ve Eski Asur lehçesi ile yazılmış metin tamamen Mezopotamya'nın kuzeyi, batısı ve Anadolu'dan söz etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Sargon, Kuzey Mezopotamya'da iyi bilinen bir figürdü ve Anadolu ile yakından ilişkiliydi. Bu nedenle sonraki gelenek Sargon'un kuzey seferleri ile daha çok ilgilenmiştir. Bu durum I. Hattuşili'nin kendini Sargon'la kıyaslamasını daha anlaşılır kılmaktadır³⁸.

1. I. Hattuşili'nin Yıllıkları:

I. Hattuşili döneminden günümüze ulaşan belgeler arasında Hititçe (KBo 10.2) ve Akadca (KBo 10.1) yazılmış yıllıklar ve bunlarla ilişkili Hititçe tablet parçaları mevcuttur³⁹. Hitit kralının güneydoğu seferini konu alan meşhur satırlarda Sargon şu şekilde görülmektedir:

(CTH 4.II.A): KBo 10.2 Ay. III 29-41 ve duplikatlar⁴⁰:

³⁷ Günbatti, *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, 1997, s. 143-146; Van de Mierop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 151-154.

³⁸ Van de Mierop, "The Mesopotamians and their Past", s. 49-50.

³⁹ Stefano de Martino, *Annali e res gestae antico ittiti* (StudMed 12; SerHeth 2), Pavia, 2003, s. 21; Hans Gustav Güterbock, "Sargon of Akkad Mentioned by Hattuşili I of Hatti", *JCS* 18, 1964, s. 1, dn. 1; Turgut Yiğit, *I. Hattuşili ve Dönemi*, Ankara, 1994, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 7.

⁴⁰ Martino, *Annali e res gestae antico ittiti*, s. 72-77. Ayr. bkz. Güterbock, "Sargon of Akkad Mentioned by Hattuşili I of Hatti", s. 1-2; Yiğit, *I. Hattuşili ve Dönemi*, s. 155; Turgut Yiğit,

- 29 ve Mala (Fırat) Irmağı'nı hiç [kimse geçmemiştir].
 30 Onu ben, Büyük Kral Ta[barna ayakla (yaya)]
 31 geçtim. [Benim] ordum da [arkamdan ?]
 32 ayakla (yaya) geçti. Sarg[on] da [onu] (benden önce) [geçmişti].
 33 Hahha şehrinin askerleriyle savaş[tı] [fakat Hahha (şehrine)]
 34 hiçbir şey yapma[dı. Onu ateşle]
 35 tamamen yakmamıştı ve dumanı
 36 Gökyüzü'nün Fırtına Tanrısına [göstermemiştir?]

-
- 37 Ben Büyük Kral Tabarna [Haşšuwa şehrini] (ve)
 38 Hahha şehrini mahvet[tim]
 39 ve onları ateş altında [bıraktım],
 40 dumanını Göğ[ün Fırtına Tanrısı'na gösterdim]
 41 ve Haşšuwa (kralını) ve Ha[hha] kralını
 42 yük arabasına koş[tum].

Bu metinde karşımıza sık çıkan Hahha (Akadca nüshada Hahhu) şehrinin, Kt. j/k 97 numaralı Sargon efsanesini anlatan Kültepe metninin 62. satırında gördüğümüz Haham ile aynı yer olması mümkündür⁴¹. Hahhum, I. Hattuşili'nin hem yıllıklarında hem de yeri belirsiz olan Tikunani kentinden geldiği anlaşılan ve yine I. Hattuşili'ye ait olan Tikunani mektubunda görülmektedir⁴². Adı geçen kent, muhtemelen Şanlıurfa'da, Fırat'ın hemen doğusunda Lidar Höyük'te veya Tatar Höyük'te yer almaktadır⁴³. Yüzlerce

“Eski Hitit Krallığı'nın Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Politikası”, *XV. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 11-15 Eylül 2006. Kongreye Sunulan Bildiriler 1. Cilt Eski Anadolu Uygarlıkları*, TTK Yay., Ankara, 2010, s. 102-103.

⁴¹ Günbattu, *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, 1997, s. 146.

⁴² Mirjo Salvini, *The Habiru Prism of King Tunip-Teššup of Tikunani* (DocAs 3), Roma, 1996, s. 113.

⁴³ Jared Miller, “Hattuşili I's Expansion into Northern Syria in Light of the Tikunani Letter”, (ed. G. Wilhelm), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999* (StBoT 45), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2001, s. 414'teki harita ve 420. Ayrıca bkz. Salvini *The Habiru Prism of King Tunip-Teššup...*, s. 15'teki harita. Hahhum'un yeri konusundaki tartışmalar ve diğer lokalizasyon önerileri için bkz. Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies, University of Copenhagen: Museum Tusulanum Press, Copenhagen, 2011: 87 vd.

yıl farkla hüküm sürmüş iki kralın askeri seferleri ile ilişkili bu belgelerde aynı kent adından söz edilmesi ve ikisinin de Fırat'ı geçmiş olması efsanevî öğelerin ağır bastığı düşünülen Akad krallarını anlatan belgelerin aslında gerçek olayları yansıttığı düşüncesini pekiştirmektedir⁴⁴. Hahhum'un, askeri ve ticari amaçlarla kuzey seferlerini yürüten Mezopotamyalı krallarının ilgi alanında olduğu çok açıktır. Bu krallar arasında Sargon, Naramsin ve Lagaşlı Gudea bulunmaktadır⁴⁵. Aynı ilgi Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da belgelenir, burası Asur'dan gelen malların Kaneş'e gönderildiği, karavanların karşılaştığı ve insanların yollarının kesiştiği ticari bir merkezdir⁴⁶. Fırat Irmağı, hem askeri hem de ticari anlamda bir sınır oluşturmaktadır. Güzergâh (itinerer) metinlerine göre Asur'dan hareket eden tüccarlar için son Mezopotamya durağı Hahhum kabul edilmektedir⁴⁷. Kuzey Suriye'ye geçişte önemli bir yerde bulunması ve sınır bölgesini kontrol etmesi sebebi ile de, buranın fethi Hititler için gerekli olmuştur⁴⁸.

Louvre Müzesi'nde yer alan, *Fatih Sargon* adlı nereden geldiği belirsiz bir Eski Babil Çağı metni, Sargon'un gelecekteki krallara meydan okuması ile bitmektedir: AO 6702 Süt. IV 121-123⁴⁹: "İşte bakın! Bana eşit olmak isteyen kral kimse, bırakın benim gitmiş olduğum yerlere gitsin!". Yıllar sonra I. Hattuşili'nin "Sargon da onu (benden önce) geçmişti" diyerek kendini onunla kıyaslaması bu bakımdan anlamlıdır. Böylece Hitit kralı bu meydan okumaya cevap verebilmiştir.

I. Hattuşili, yaptıklarıyla adeta dünyanın uzak köşelerinden değerli hammaddeler getiren Mezopotamya'nın efsanevi krallarını taklit etmektedir. Tıpkı Sargon ve Naramsin gibi Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın iki önemli merkezi Haşşu ve Hahhu'ya gözünü dikmiş, Kuzey Suriye kentlerinden ganimet getirmiş ve Sargon'un yaptığı gibi kendisini aslana benzetmiştir. Ayrıca Hattuşili, Eski Yakındoğu krallarının fethedilen kentlere merhamet

⁴⁴ Oğuz Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri Konusunda Bazı Ayrıntılar", Editörler: İrfan Albayrak – Hakan Erol – Murat Çayır, *Cahit GÜNBATTI'ya Armağan/Studies in Honour of Cahit GÜNBATTI*, Ankara, 2015, s. 254; Oğuz Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda", Editörler/Editors: Süleyman Özkan – Halime Hüryılmaz – Atila Türker, *Samsat'tan Acemhöyük'e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan'a Armağan*, İzmir, 2017, s. 219.

⁴⁵ Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia...*, s. 105.

⁴⁶ Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia...*, s. 87.

⁴⁷ Rafał Koliński, "20th Century BC in the Khabur Triangle Region and the Advent of the Old Assyrian Trade with Anatolia", Dominik Bonatz (Ed.), *The Archaeology of Political Spaces. The Upper Mesopotamian Piedmont in the Second Millennium BC*, De Gruyter, Berlin-Boston, 2014, s. 14.

⁴⁸ Van de Microop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 135-136.

⁴⁹ Westenholz, *Legends...*, s. 76-77.

gösterme geleneğine uymuştur. Her ne kadar yıllıklarında Hahhu'yu yakıp yıktığını söylese de Serbet Bırakma Şarkısı'na⁵⁰ göre aynı kentin halkına özgürlüklerini kazandırdığı bilinmektedir. Fethedilen kentin halkını kölelikten kurtarma ve onlara kötülük yapmama Akad kralları için de geçerlidir. Sargon Uruk ve Kiş(i) kenti halklarının köleliğine son vermiş, hem Hahhu hem de Puruṣhanda'ya karşı merhametli davranmıştır (Bkz. aşağıda CTH 310.5: KBo 22.6 Ay. IV 8-13). Naramsin de kendisine düşmanlık eden kralları defalarca affetmiştir⁵¹. Bütün bunlara Anitta'nın Kaneş halkına kötü davranmaması örneği eklenebilir⁵². Yıllıklarına göre Hitit kralı üzerinde icraatlarının yazdığı altın bir heykelini Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na adayarak, kendilerinin yazıtlı heykellerini yaptıran Akad krallarını örnek alıyor gibidir⁵³.

2. “Savaşın Kralı – ūar tamhari” Efsanesi İle İlgili Hititçe Tablet Parçaları:

Hititçe ūar tamhari metinlerinin toplamı ūu ūekilde düzenlenmiştir⁵⁴:

(CTH 310.1): KBo 3.9

(CTH 310.2): KBo 3.10

(CTH 310.3): KBo 12.1

(CTH 310.4): KBo 13.46

(CTH 310.5): KBo 22.6 + KBo 22.79⁵⁵ + KBo 22.97. (KBo 22.6 III 1'-7' + KBo 22.97 (III) 1'-7').

KBo 13.46 Öy.! II 2'-6' ile KBo 22.6 II 9'-12' “*paralel hatta duplikat*”⁵⁶

KBo 22.6 IV 23'-25' (//KBo 12.1 IV 4-7)⁵⁷

⁵⁰ Orta Hitit Çağı'na tarihli, fakat I. Hattuūili dönemi olaylarının anlattığı kabul edilen, Ebla'nın yıkımından söz eden Hititçe-Hurrite çift dilli edebi metin.

⁵¹ Mary R. Bachvarova, *From Hittite to Homer. The Anatolian Background of Ancient Homeric Epic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2016, s. 176-178, 180.

⁵² Eric Neu, *Der Anitta-Text* (StBoT 18), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1974, s. 10-11; Sedat Alp, *Hitit Çağı'nda Anadolu. Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Yay., Ankara, 2001, s. 53.

⁵³ Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 180.

⁵⁴ Soysal, “Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda”, s. 219-220.

⁵⁵ Meindert Dijkstra, “Prophets, Men of God, Wise Women: Dreams and Prophecies in Hittite Stories”, Edited by Bob Becking – Hans M. Barstad, *Prophecy and prophets in stories: papers read at the fifth meeting of the Edinburgh Prophecy Network, Utrecht, October 2013*, Brill, Leiden – Boston, 2015, s. 20, dn. 34.

⁵⁶ Soysal, “Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda”, s. 219, dn. 11.

⁵⁷ Soysal, “Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...”, s. 255.

Yukarıdaki metinlerden en iyi korunmuş KBo 22.6'dır. Bu tablette Öy. II. ve Ay. III. sütunlar fazlasıyla kırıktır. Aşağıda tercümesi yapılan Öy. I. ve Ay. IV. sütunların da baş ve sonlarında eksik satırlar vardır, her bir yüzde, sağlam olan 20'nin üzerinde satır içerik hakkında bize bir fikir vermektedir.

(CTH 310.5): KBo 22.6 + KBo 22.79 + KBo 22.97 Öy. I 1-28⁵⁸:

1' [Dört] defa beş defa [önünde eğildi ve Sargon meseleyi]

2' Tanrıça İstar'a anlat[maya başladı:

3' "Ey Tanrıça İstar, hanımım, [gidecek bir yol] var mı?"

4' İstar [birden bire aceleyle davrandı] (veya tahtından hızla kalktı?)

5' [ace]le etti, ayaklar(1) []

6' [yukar]ı geldi []

7'=3'⁵⁹ [] ve o 9 defa açtı? []

4' [] öf]ke. Hiçbir şekilde[]

5' [or]dumuz(un) ayakları kilden o[l]masın!⁶⁰

6' [] Sargon uykusundan uyandı⁶¹,

7' [Sonra] savaşçılarının sözlerini söylemeye başladı:

8'-9' "Bana, yolu korkunç olarak açıklayan kahramanları (savaşçılarını/askerleri) çağırın!"

10' Sargon kahramanlara sözlerini söyledi:

11'-12' "Kahramanlar, beni dinleyin! İstar'ın bana söylediği sözleri size söyleyeceğim.

⁵⁸ Hans Gustav Güterbock, "Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung "König der Schlacht"", *MDOG* 101, 1969, s. 19-22. Transkripsiyon ve yorumlar için ayr. bkz. Elisabeth Rieken, "Der hethitisch šar-tamhari-Text: archaisch oder archaisierend?", Wilhelm G. (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999* (StBoT 45), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2001, s. 578 vd; 1'-9'. satırlar için aynı zamanda bkz. Dijkstra "Prophets, Men of God, Wise Women...", s. 20-21.

⁵⁹ KBo 22.79: 7' (Bo 69/457) ve KBo 22.61: 3' (Bo 68/28)'ün bitiştiği yer: Dijkstra, "Prophets, Men of God, Wise Women...", s. 20 ve dn. 34.

⁶⁰ Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda", s. 220, dn. 18.

⁶¹ Ya da "Rüya ile temizlendi": Soysal "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda", s. 221.

13' Gittiğim ülkeyi yeneceğim”

14' Sargon, Puruṣhanda'ya (doğru) yola çıktı.

15' Ordusu etrafında endişeye kapıldı.

16' (Bunun üzerine) Aranzah Irmağı'na, kutsal ırmağa 1 boğa,

17' 7 koyun kurban etti.

18' Köprüde ise 2 koç kurban etti.

19' Sargon, ırmağı geçti ve ordu

20' beylerini de ırmağı aşmaya davet etti.

21' Tanrı Enlil, Puruṣhanda kralı Nurdahhi'ye

22' rüyada göründü. Enlil, Nurdahhi'ye

23' sözlerini söyledi: “Kahraman Sargon,

24'-26' savaşın kralı geliyor⁶². Ama size tanrılar tarafından silahlar verilir. Hiç kimse size eşit değildir. Silahlarımız

27' büyük bir rüzgâra, korkunç bir tuf[ana, (kabaran?)]

28' bir suya benzer. Sana [...

(CTH 310.5): KBo 22.6 Öy. II: Fazlasıyla kırık olan bu sütunda Sargon ve Puruṣhanda kelimeleri görülmektedir⁶³.

(CTH 310.5 ve CTH 310): KBo 22.6 Ay. III 1'-7' + KBo 22.97 1'-7'⁶⁴:

⁶² LUGAL-uš za-ah-hi-ia-aš-<<mi-iš>> ú-iz-zi. Yanlış iyelik zamirinin (-miš) atılmasıyla çeviri: “Savaşın Kralı (şar tamhari) geliyor”. Burada zahhiiāš genitiv halde düşünülmüş olmalıdır: Giulia Torri, “Sargon, Anitta, and the Hittite Kings against Puruṣhanda”, *AoF* 36, 2009, s. 111, dn. 6. Hititçe metnin pek çok hata ile dolu olduğu (özellikle iyelik zamirleri) ve anlaşılmasındaki güçlükten söz edilmektedir: Güterbock, “Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...”, s. 24, 25, 26. Belgenin bu kısmı (KBo 22.6 Öy. I 23'-24') daha çok “...Kahraman Sargon, size karşı savaşa geliyor” şeklinde tercüme edilmektedir: Güterbock, “Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...”, s. 22; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 70. Ancak bu cümle sadece zahhiiā “savaşa” kelimesinin, -šmi(š) “sizin” eki olmadan kullanılması ile mümkün olurdu. Ek, hatalı ve gereksizdir: Güterbock, “Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...”, s. 24 (satır 24'ün izahı) ve Rieken, “Der hethitisch šar-tamhari-Text...”, s. 581.

⁶³ Güterbock, “Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...”, s. 20.

- 1'-2' [...] b[uraya?] ve oraya [...]dığında [...] onu durdur[ama]zla[r. ...]
 3' Korkunç y[ük]sek dağlar [...]
 4' onu durduramazlar. Denizin [...leri]
 5' onu durduramaz[I]ar. Saz[lık] çayırlar [...]
 6' korkunç en[g]elli yollar nerey[e ...],
 7' (onları) alt eder. Sargon ve o buraya [...]

8'-13' Çok kırık olan bu paragrafta sekizinci satırda Nurdahhi'nin Sargon'a "bey" şeklinde hitap ettiği görülmektedir⁶⁵.

(CTH 310.5): KBo 22.6 Ay. IV 2-31⁶⁶:

2-7. satırlar arası yine kırık olup, anlaşıldığına göre Sargon'un Puruṣhanda'yı ele geçirmesinden sonra yaşanan olayların tasviri başlamaktadır. "Kraliyetin altın tahtı" ve "altın tahtlarda oturan beyler" ifadeleri dikkati çeker.

- 2 taşıdıla[r
 3 (onun) önünde oturdunuz, (onun) tacı? [.....]
 4 kraliyetin altın tahtını size [.....]
 5 sen onu yanında getireceksin [.....]
 6-7 Altın tahtlarda oturan beyler [...], onu size getirecekler
-
- 8 [Sarg]on Puruṣhanda'yı beğen[di
 9 [ve o] 3 yıl ve 5 ay (boyunca) Puruṣhanda'da [kaldı
 10 [Sar]gon sonra A[kad]'a yürüdü (döndü). [Askerler ?]

⁶⁴ Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda", s. 221.

⁶⁵ Güterbock, "Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...", s. 20; Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda", s. 221 ve dn. 23.

⁶⁶ Güterbock, "Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung...", s. 21-23; Sedat Alp, *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte. Neue Deutungen*, TTK. Yay., Ankara, 1983, s. 330-331 (8-31. Satırlar için); Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, TTK Yay., Ankara 1987, s. 121 (20-23. satırlar için); Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 255; Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda", s. 225 (23-25. satırlar için). Torri, "Sargon, Anitta, and the Hittite Kings...", s. 115 (2-7. Satırlar için). Transkripsiyon ve yorumlar için ayr. bkz. Rieken, "Der hethitisch šar-tamhari-Text...", s. 578 vd.

11 [Sar]gon'un sözüne (emrine) [kar]şı geldiler. (Şöyle söylediler):
 "Ülkeyi [?

12 fethettik fakat ona hiçbir şey yapmadık. [Onun] (İštar'ın)⁶⁷ ruhu

13 [öfke]lendiğinde? bize ne söyleyecek?"

14 "Hilammarda"nda duran ılgın ağacı,

15 o kesilmeli ve ondan Akadlı İštar'ın

16 [silahları] yapılmalı. Hiqqarza- ağacı,

17 hilammarda (durur); o kesilmeli

18 ve ondan masa yapılmalı; bunda sizin (?) askerleriniz

19 yemek yemeli."

20 "Hilammarda"nda (duran) halaššar- ağacı,

21 o kesilsin ve koçbaşı yapılsın ve bununla surlar

22 [(vur)]ulsun."

23 "Purušhanda şehrinin surlarını (ve) şehir kapısını ayrı ayrı yıksınlar.

24 Onların (Sargon ve Nurdahhi'nin) [res]imlerini yap ve onları şehir
 kapısına yerleştir. Nurdahhi('nin)

25 [tas]viri senin(kinin) önünde hazı[r] dursun ve sana kadeh tutsun."

26 [(Sargon)] askerlerin sözünü duydu ve bunu uygun buldu.

27 [Ilgın ağacını] kesip devirdi ve [Ak]adlı İštar'ın silahlarını yaptı.

28 [Hiqqarza- ağacını] kesip devirdi ve bundan masalar yaptı ve

29 asker[ler] yemek için yerlerini aldılar. [Ha]laššar- ağacı kesildi

30 [ve ondan bir koç]başı yapıldı, Puru[šhanda'nın surları]

31 [vuruldu].

(Metin burada kırık).

⁶⁷ Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 71.

M.Ö. 3. binde Mezopotamya ve Anadolu arasında meydana gelen ilişkilerin dilsel kanıtları söz konusu olduğunda, her ne kadar takip eden binyıllarda yazıldılarsa da başvurduğumuz iki edebi kaynak söz konusudur. Birincisi Sargon'un Anadolu'ya düzenlediği seferi, diğeri ise torunu Naramsin'e karşı, Anadolu krallarının da dâhil olduğu isyanları anlatan metinlerdir. Bunlardan Sargon'la ilişkili olan *Savaşın Kralı*⁶⁸ Hititçe ve Akadca olarak günümüze ulaşmıştır; Akadca nüshalar Tell el Amarna (EA 359, 375, 376?), Asur (VAT 10290 = KAV 138) ve Ninive'den (K. 13228), Hititçe nüsha ise Boğazköy'den gelmektedir. Ancak Asur ve Ninive tabletleri küçük fragmanlardan oluşmaktadır⁶⁹. El Amarna'da 1913 yılında bulunan tablet, pek çok satır kayıp olmasına rağmen içerik açısından en ayrıntılı olanıdır; yazım ve dil özelliklerinden dolayı Hattuša'dan getirildiği düşünülmektedir⁷⁰. Buna ek olarak Hattuša ya da Hitit etkisindeki Suriye'den getirilen bir tabletin yerel kopyası olduğu, Amarna'da Hitit ektili bir okul olabileceği, Hititler'in Mısırlı kâtiplerin Akadca öğrenmelerinde yardımcı olmak amacıyla eğitim materyali olarak gönderdikleri dahi iddia edilmiştir⁷¹. Hititçe metnin ise (KBo 22.6), "Savaşın Kralı" ifadesi geçtiği için en azından kısmen Akadca'dan çeviri olabileceği söylenmiştir⁷².

Mısır nüshasının özeti şu şekildedir: 1-6) Sargon askerlerine savaş arzusunu bildiren bir konuşma yapar. Beş ve altıncı satırlarda eğer kırık kısmın tamamlaması doğru ise Sargon Kaneş'le? savaşmak istediğini ve onlara boyun eğdireceğini söyler. 7-12) Sargon, Anitta'nın da düşmanı olan Puruṣhanda'ya dikkatini verir; ancak Puruṣhanda yolunun uzun, tehlikeli ve çaba gerektirir olduğuna dair savaşçıların bir ikâzı vardır, sefer için pek de istekli değillerdir. 13-21) Ardından tüccarların, şiddete maruz kaldıkları

⁶⁸ El Amarna nüshasının kolofonu tableti bu şekilde tanımlar: EA 359 Ay. 29: DUB.1.KAM ša LUGAL tam-ha-ri qa-ti "Savaşın Kralı'nın birinci tableti. Tamamlandı". Ayrıca satırlar arasında da Sargon için aynı ifade kullanılır (EA 359 Öy. 24). Sargon için aynı adlandırma Mezopotamya belgelerinde de geçerlidir, örnek olarak *Sargon Yabancı Ülkelerde* adlı metin: Westenholz, *Legends...*, s. 84-85, 90-91. Hititçe metinde (KBo 22.6 Öy. I 24'): LUGAL-uš za-ah-hi-ia-aš-«mi-iš»: "savaşın kralı", bkz. dn. 62.

⁶⁹ Westenholz, *Legends...*, s. 102 vd. Amarna tabletleri için ayrıca bkz. Sholomo Izre'el, *The Amarna Scholarly Tablets* (Cuneiform Monographs 9), Groningen, 1997, s. 66-75, 87-90.

⁷⁰ Westenholz, *Legends...*, s. 104-107; Izre'el, *The Amarna Scholarly Tablets...*, s. 71; Van de Microop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 137; Beckman, "Sargon and Naram-Sin in Hatti...", s. 88; Haul, *Stele und Legende...*, s. 255-256; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 172 ve dn. 22.

⁷¹ Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 37-38 (Bibliyografya ile birlikte); Joan Goodnick Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas in the Hittite World", Hutter M. – Hutter-Braunsar S. (ed.), *Hethitische Literatur. Überlieferungsprozesse, Textstrukturen, Ausdrucksformen und Nachwirken. Akten des Symposiums vom 18. bis 20. Februar 2010 in Bonn* (AOAT 391), Münster, 2011, s. 292.

⁷² Bkz. dn. 62; Torri, "Sargon, Anitta, and the Hittite Kings...", s. 111, dn. 6.

yönündeki şikâyeti ve Sargon'un sefere çıkması konusundaki ikna edici talepleri gelir. 22-23) Tüccarlar Sargon'un sarayına gelirler ve askerlerle görüşürler. 23-27) Sargon kararlılığını bir kez daha ortaya koyar ve daha önce hiç gitmediği yol hakkında bilgi ister. Askerlerse Puruṣhanda'ya kadar yolun güçlüğü ve mesafesi hakkında bilgi verirler. 28-35) Gidecekleri bölgenin zenginlikleri dile getirilir.

Tablette önyüzün sonunda yaklaşık 70 satır eksiktir. Arkayüzde korunabilen satırlardan itibaren:

3'-7') Puruṣhanda kralı Nur-Daggal askerlerine ne kadar güvende olduklarına dair bir konuşma yapar, bu konuda hayli emindir. Düşmanın, nehirlere, girift çalılıklardan ve dağlardan geçerek memleketine ulaşmasına imkânsız gözüyle bakmaktadır. 8'-15') Tam bu sırada Sargon'un hücumu gerçekleşir. Surları yıkar ve sarhoş askerlerin üstesinden kolayca gelir. Şehir kapısının önüne tahtını koyar, Nur-Daggal'ı huzuruna çağırır ve onu karşısına oturtur. 16'-23') Sargon ve Nur-Daggal arasında bir konuşma gerçekleşir. Nur-Daggal, Sargon'un Puruṣhanda'ya nasıl geldiğini merak etmektedir, hem şaşkıncıdır hem de Sargon'un büyüklüğünü kabul etmiştir. 24'-28') Sargon, meyve zenginliğine rağmen artık Puruṣhanda'dan ayrılmak gerektiğini askerlerine söyler, üç yıl beş ay boyunca burayı yönetmiştir.

El Amarna ve Boğazköy tabletleri arasındaki benzerlik ve farkları şu şekilde sıralamak mümkündür:

El Amarna (EA 359)	Boğazköy
Sargon'un askerlerine savaşma arzusunun bildiren konuşması	Sargon'un muhtemelen Puruṣhanda seferini İstar'a danışması ve askerleri ile konuşması
Puruṣhanda yolunun tehlikesi	Sargon'un yolun tehlikesini söyleyen askerlerle konuşması ve sefer kararı
Tüccarların talepleri ve sarayda Sargon'u ikna etmeleri	"Tüccarlar" (KBo 3.9 Öy. I 10')
X	Sargon'un ordusunun zorlu sefere çıkması ve askerlerini rahatlatmak için kurbanlar kesmesi
Nur-Daggal'ın kendinden emin konuşması	Tanrı Enlil'in Nurdahhi'yi yaklaşan tehlikeye karşı cesaretlendirmesi
X	Engellerin Sargon'u durduramayacağı
Sargon'un Puruṣhanda'yı işgali ve Nur-Daggal ile hesaplaşması	X (Kırık kısımda belki Puruṣhanda'nın işgali anlatılmaktadır) KBo 22.6 Ay. IV 2-7'de Nurdahhi'nin teslim olması?
3 yıl 5 ay boyunca burada kalış ve	3 yıl 5 ay boyunca burada kalış ve Sargon'un dönme

dönme kararı	kararı
X	Askerlerin, dönme kararına itirazı
X	Askerlerin isteği üzerine, kerestelerin kullanılarak yemek masası ve silahlar yapılması, bu silahlarla Puruşhanda'nın surlarının tamamen yıkılması ve Sargon ile Naramsin'in tasvirlerinin şehir kapısına konması

Görüldüğü üzere her iki anlatının konusu birbiriyle aynıdır: Ayrıntıda kimi farkların bulunduğu, Sargon'un Puruşhanda seferi ve kral Nur-Daggal/Nurdahhi⁷³ ile mücadelesi. Boğazköy nüshasında (KBo 22.6) tüccarların talepleri gözükmez ancak iki metnin de tam olarak günümüze ulaşmadığı unutulmamalıdır. Çok küçük bir fragman olan KBo 3.9'da tüccarlar söz konusudur ve muhtemelen isteklerini iletmektedirler; burada Sargon, Puruşhanda, silahlar, *hílammar* ve yollardan bahis vardır⁷⁴. Kültepe metni ise içerik açısından tamamen farklıdır: Tüccarlardan veya Puruşhanda'dan söz edilmez; Anadolu'nun da dâhil olduğu çok geniş bir coğrafyada çeşitli ülke ve krallarına karşı Sargon'un yürüttüğü seferler konu edilmiştir.

Askeri seferler bir yayılmadan çok tüccarlara destek ve Anadolu'nun zenginliklerinden yararlanmak amaçlıdır. Puruşhanda'nın istilasının ardından, Amarna tabletinde buranın meyve ve ağaç zenginliğinden söz edilmektedir, Hititçe metinde bu kadar ayrıntılı bir tasvir yoksa da kraliyetin ve beylerin altın tahtları ifadesi dikkati çekmektedir. Hemen ardından gelen 3 yıl 5 ay boyunca Anadolu'da kalma vurgusunun iki metinde de aynı olması belki de en şaşırtıcı olan kısımdır. Ayrıca Hititçe anlatının son bölümünde, çeşitli ağaçların keresteleri kullanılarak silah ve masa yapımı, surların yıkılması ve iki kralın tasvirinin şehir kapısına konmasının Anadolu-Suriye (Hitit-Hurri) çevresinin bir eklemesi olabileceği ifade edilmiştir⁷⁵. Hemen

⁷³ İsmi üzerine yürütülen tartışmalar ve Eski Babil'den Yeni Babil Çağı'na kadar bu ismin türevleri için bkz. Westenholz, *Legends...*, s. 57-58; Alfonso Archi, "Nawar-tahe, King of Puruşhanda", *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 4, 2000, s. 67; Haul, *Stele und Legende...*, s. 288-290; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 45, dn. 17; Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 254-255; Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda", s. 223-225; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 173, dn. 31.

⁷⁴ Hans Gustav Güterbock, "Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200 (2 Teil: Hethiter)", *ZA* 44 = NF 10, 1938, s. 46-47; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 71; Amir Gilan, "Epic and History in Hittite Anatolia: In Search of a Local Hero", Edited by David Konstan and Kurt A. Raaflaub, *Epic and History*, Blackwell Publishing, Singapore, 2010, s. 54.

⁷⁵ Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda", s. 222.

öncesinde görülen Sargon'un dönme kararına askerlerin karşı çıkması, metne bakılırsa bu seferi emreden İstar'a dayanmaktadır⁷⁶, ancak bunun altında yatan sebep askerlerin ganimet talebi olabilir. Boğazköy nüshasında kırık satırlarda Puruşhanda'nın altın tahtlarının ve bir tacın taşınmasından söz edilmesi, Amarna nüshasında Sargon'un Nurdaggal'ı karşısına alıp onunla konuşması bize açıkça Anitta metnini hatırlatmaktadır⁷⁷: "Puruşhanda adamı benim yanıma hediyelerimi (getirdi). O, bana demirden bir taht, demirden bir asayı hediye olarak getirdi. Ben tekrar Neşa'ya gelince, Puruşhanda adamını yanımda götürdüm. (Kabul) salonuna girince, o önümde sağda oturacak!". Ayrıca, Nurdaggal'ın kibirli tavrı sürerken, Akad ordusunun aniden şehrin surları önünde belirmesi, Pithana ve oğlu Anitta'nın gece baskınlarını akıllara getirmektedir. Nitekim Sargon efsanelerinde de ordunun karanlıkta yürümesi, hızlı hareket etmesi⁷⁸, Gılgameş'i hatırlatırcasına hasmane bir ormana girmesi ve uzak diyarlara gitmesi⁷⁹ sık görülmektedir. Kültepe metninde "7 yıl bir buçuk ay karanlıkta askerlerimle birlikte oturdum" ifadesi Akad ordusunun uzun süre seferde oluşu kadar bu yürüşlerin karanlık çökünce de yapılabileceğinin bir işareti olabilir. *Fatih Sargon ve Sargon Yabancı Ülkelerde* adlı metinlerde de Akad ordusunun geceleri zaptettiği kentler sıralanmaktadır⁸⁰.

Hititçe belge, korunduğu kadarıyla Sargon'un İstar'la konuşması ve uykusundan uyanması ile başlar. Rüya, *narū* edebiyatta önemli bir yer tutmaktadır⁸¹. Yukarıda tercümesi verilen Hititçe metinde hem Sargon hem de hasmı Nurdahhi rüyalarında koruyucu tanrıları ile konuşmaktadırlar; İstar ve Enlil onları cesaretlendirir. Şar tamhari külliyyatının Ninive örneğinde Sargon, Eulmaş tapınağında tanrıçası İstar'a danışmaktadır⁸². Onun, Ur-Zababa ile ilişkisini anlatan Sumerce metinde ise Sargon, rüyasında İnanna'yı görür⁸³. Benzer bir örnek aşağıda göreceğimiz üzere Naramsin için de geçerlidir (KBo 3.16+).

⁷⁶ Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 71.

⁷⁷ Neu, *Der Anitta-Text*, s. 14-15; Alp, *Hitit Çağı'nda Anadolu...*, s. 55.

⁷⁸ Westenholz, *Legends...*, s. 57, 59; H. L. J. Vanstiphout, "Comparative Notes on Şar tamhāri", Editörler/Edited by: H. Erkanal – V. Donbaz – A. Uğuroğlu, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi / XXXIVème Rencontre Assyriologique Internationale. 6-10/VII/1987 – İstanbul*, TTK, Yay., Ankara, 1998, s. 578, 579.

⁷⁹ Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 171 ve dn. 21.

⁸⁰ Westenholz, *Legends...*, s. 70-71; 90-91.

⁸¹ Dijkstra, "Prophets, Men of God, Wise Women...", s. 19-20.

⁸² Westenholz, *Legends...*, s. 136-139.

⁸³ Jerrold Cooper – Wolfgang Heimpel, "The Sumerian Sargon Legend", *JAOS* 103/1, 1983, s. 75, 77; Jeremy Black – Graham Cunningham – Eleanor Robson – Gábor Zólyomi, *The Literature of Ancient Sumer*, Oxford University Press, New York, 2004, s. 43.

Anadolu'nun içlerine doğru yola çıkan Akad ordusunun Puruṣhanda'ya varmadan önce Aranzah (Dicle) Irmağı'nı geçtiği görülmektedir. Akad'dan gelerek Anadolu'ya girmek için Fırat'ın geçilmesi gerekmektedir. Nitekim I. Hattuṣili'nin yıllıklarına göre böyle olmuştur. Bu durum muhtemelen Sargon'un başka bir zamanda Hurriler'in yaşadığı Yukarı Dicle'de giriştiği askeri bir harekât anısını taşıyor olabilir, yani Dicle Irmağı metne Hurri etkisi sonucu eklenmiştir⁸⁴. Bu konuda öne sürülen başka bir açıklama ise Akadlı Sargon ve Asurlu I. Sargon'un tek bir kişide birleştiği bir Eski Asur anlatısının alındığı yönündedir⁸⁵. Dicle'nin geçtiği ve Akad Çağı'na atfı yaptığı düşünülen ve yine Hurri etkisinden söz edilebilecek başka bir metinse aşağıda görüleceği üzere Gurparanzah Destanı'dır.

Coğrafya adları açısından tartışmalı başka bir nokta Amarna nüshasında kendini göstermektedir. Öy. Satır 5'te kırık bir kısım, KUR *Kā-[ni-iš(?)...]* olarak tamamlanmış ve tercüme edilmiştir⁸⁶. S. Izre'el ise bu kısmı KUR *ga-* [şeklinde tamamlamadan bırakmış ve tercümesinde bir ülke adı vermemiştir (...'nın ülkesi)⁸⁷. Anadolu'da Akad Sülalesi ile ilişkili olarak Kaneš'in geçtiği iki metinden biri Kültepe *Sargon Metni*, diğeri ise Boğazköy'den *Naramsin-17 Düşman Kral* olarak adlandırılan metindir. Sözü geçen bu iki belge, her iki kralın pek çok kent ve bölgeye karşı mücadelesini içerdiğinden Kaneš'in görülmesi olağandır. Ancak Boğazköy ve Amarna şar tamhari metinlerinde Sargon'un hedefi açıkça Puruṣhanda olduğundan Kaneš'le karşılaşılıyor olmak metnin tamamlaması doğru bile olsa daha anlaşılabilir bir durum oluşturmaktadır.

3. Naram-Sin ve Anadolu:

Giriş kısmında ifade edildiği üzere Eski Yakındoğu'da Naramsin'le ilgili olarak anlatılagelen hikâyeler beş grupta toplanmaktadır. Bunlardan sadece iki grup metne ait örnek Boğazköy kazılarında kırık dökük bir durumda açığa çıkarılmıştır: Birincisi *Naramsin'e Karşı Büyük İsyân-17 Düşman Kral*, ikincisi *Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi*'dir⁸⁸. İlki sadece Hititçe iken diğeri Hititçe ve Akadca yazılmıştır; Akadca tablet parçaları *narû-Prizma* olarak adlandırılır.

Metinler şu şekilde sınıflanmıştır:

⁸⁴ Soysal, "Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruṣhanda", s. 219, 226.

⁸⁵ Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 68, 70. Hititçe metnin daha eski bir öyküyü aldığına yönelik benzer bir yorum için bkz. Vanstiphout, "Comparative Notes on Šar tamhâri", s. 577.

⁸⁶ Westenholz, *Legends...*, s. 110-111.

⁸⁷ Izre'el, *The Amarna Scholarly Tablets...*, s. 66, 69.

⁸⁸ Tabletlerin hangi metin grubuna dâhil olduğuna dair bkz. Westenholz, *Legends...*, s. 5.

(CTH 311.1): KBo 3.13 Öy. 7'-18' (Naramsin'e Karşı Büyük İsyân-17 Düşman Kral)

(CTH 311.2.A): KBo 3.16 + KUB 31.1 + IBoT 4.7 Öy. 3'-17' (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi)

(CTH 311.2.B): KBo 3.18 + KBo 3.17 + KBo 3.19 + (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi)

(CTH 311.2.C): KBo 58.38

(CTH 311.3): KBo 3.20 (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi)

(CTH 311): KBo 22.85 (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi)

(CTH 819): KBo 19.98 (Beş taraflı prizma) ve KBo 19.99 (Dört taraflı prizma) (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi: Akadca Prizma Fragmanları)

İyi korunmuş belgelerin tercümeleri şu şekildedir:

(CTH 311.1): KBo 3.13 Öy. 7'-18' (Naramsin'e Karşı Büyük İsyân-17 Düşman Kral)⁸⁹:

Başlangıçta 12-15 satır eksik. Kısmen korunan altı satırın ilkinde “düşman ülkelerden”, dördüncü satırda ise ^{URU}Á.ŠÉŠ ifadesi görülmektedir.

7' Sonra [inşa ettiğim (?)] Enlil Tapınağı şehrin dışında idi. []

8' İşte o zamanlar bana karşı o ülkelerin hepsi sefere çıktı:

9' Kutha kralı Anmana-ıla, Pakki kralı Bunan[-ıla(?)], []

10' Ulliwi kralı Lapana-ıla, []nın kralı [-i]nnipa-ıla, []

11' Hatti kralı Pamba, Kaneş k[ralı] Zipani, Nu[r]
(Puruşhanda'nın kralı Nur-Dagan⁹⁰)

12' Amurru kralı Huwaruwaş, Paraşi kralı Tişşenki, [, ...nın kralı]

13' Armanu kralı Madakina, Sedir Dağları'nın kralı
m.GIŠŠENNUR.GÍD(.)[... ?]⁹¹, Teşşi, []nın kralı

14' Larak kralı Ur-Larak, Niqqu kralı Urbanda,

⁸⁹ Transkripsiyon ve çeviri: Güterbock, “Die historische Tradition...(2 Teil: Hethiter)”, s. 66-80; çeviri ve yorum: Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 72-76; yorum: Soysal, “Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...”, s. 256-260.

⁹⁰ Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 73.

⁹¹ Soysal, “Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...”, s. 258.

15' Turki kralı İļsunail, Kurşaura kralı Tişbinki.

16' Zorl[u] savaşı[ma] giren [topla]m onyedı kralı yen[dim.]⁹²

17' [Ö]lü asker küme[lerini is]tifledim, üzerlerine şarap sun[dum.]⁹³

18' [(sayıda)] adam benim savaşçıla[rımdı. (Böylece) b]inlerce düşman askeri, karşımda di[rene]medi.

Devamı kırıktır.

Metnin arka yüzünde yer alan kırık 17 satırda gümüş, bakır ve lacivert taşından oluşan haracın Akad'a götürüldüğünden söz edilmektedir.

Naramsin'e Karşı Büyük İsyân-17 Düşman Kral adı altında toplanan metinler Mezopotamya'da Akad ve Eski Babil Çağı'na tarihlenen 5 nüshadan bilinmektedir⁹⁴. Hititçe nüsha Sippar (?) kökenli tabletle (BM 79987 – *Gula-AN ve Naramsin'e Karşı Onyedı Düşman Kral*) benzerlik taşımaktadır⁹⁵. Bütün tablet topluluğundan hareketle anlatılanların merkezinde, Sumer geleneğine göre çöküşün sebebi olarak gösterilen *Ekur Tapınağı*'nın yeniden inşasının ardından Naramsin'e karşı girişilen isyan vardır. Akad ordusu sadakatsiz ve önceki yeminlerini çiğnemiş kalabalığa karşı mücadele etmektedir; düşman kan ve etten yoksun insan dışı varlıklar olarak tanıtılmaktadır. Naramsin, Ülkenin Tanrısı (*il mātım*) olarak adlandırılrsa da her zaman tanrıların desteğini arayan dindar bir kahraman gibi resmedilmektedir. İsyân eden Akad ülkesinin merkezindeki ve kuzeyindeki kent devletlerine Kiş(i)li İphur-Kişi önderlik etmektedir. Aynı bir başkaldırı ise Uruk Lugal-Anne tarafından yapılmış böylece Sumer'in güneyindeki kent devletleri de olaya müdahil olmuşlardır. BM 79987'ye göre Gutium kralı Gula-AN, Kaniş'ten Elam'a kadar uzanan bölgede onyedı kralın lideridir. Naramsin'in ona özgürlüğünü cömertçe geri verdiğı anlaşılmaktadır. İki rakip arasında kanlı bir savaşın canlı bir betimlemesi daha verilmiştir, burada Gula-AN gâlip olarak görünmektedir. Metin Akad yakınlarındaki başka bir savaşı anlatırken yarım kalmaktadır. *Naramsin'e Karşı Büyük İsyân* olarak adlandırılan metinlerin toplamı düşmanın ne kadar sadakatsiz davranabileceğı konusuna odaklanmıştır. Sargon, Kiş kentini Uruk'un boyunduruğundan kurtarmasına rağmen onlar ihanet etmişlerdir.

⁹² Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 258.

⁹³ Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 258.

⁹⁴ Westenholz, *Legends...*, s. 221; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 29.

⁹⁵ Westenholz, *Legends...*, s. 222, 246.

Naramsin'in serbest bırakmasına rağmen asiler nankörce davranmaya devam etmişlerdir⁹⁶.

BM 79987'nin, çevirisini yaptığımız KBo 3.13 ile olan ilgisine gelince, Hititçe metin kısmen günümüze ulaştığı için etraflı bir karşılaştırmaya imkân tanınmasa da başlıca benzerlik Naramsin'e düşman olan kralların ve memleketlerin sıralanmasıdır⁹⁷.

	BM 79987	KBo 3.13
1	Gutium kralı Gula-AN	Kutha kralı Anmana-ila,
2	Kakmum'un kralı []-el	Pakki kralı Bunan[-ila(?)]
3	Lullu(b)um 'un kralı []-a-el	Ullwi kralı Lapana-ila
4	Hahhum'un kralı []-a]n-da	[]nın kralı []-i]nnipa-ila
5	Turukkum 'un kralı []i-i-AN	Hatti kralı Pamba
6	Kaniš 'in kralı []-ha-AN	Kaneš k[ralı] Zipani
7	Amurrulu adam []-du-AN	Nu[r] (Purušanda'nın kralı Nur-Dagan?)
8	Dērlı adam []-me-e-AN	Amurru kralı Huwaruwaš
9	Arartitesli adam []-bu-na-AN	Paraši kralı Tišsenki
10	Kassitli adam []-i]t-lu-uh	Armanu kralı Madakina
11	Meluhhalı adam []-ib-ra	Sedir Dağları'nın kralı m.GIŠŠENNUR.GÍD(.)[... ?]
12	Arattalı adam []-d]u-na	Tešši, []'nın kralı
13	Marhaši kralı []-en	Larak kralı Ur-Larak
14	Elam konfederasyonunun kralı []	Niqqu kralı Urbanda
15	Apum ülkesinin kralı []-bur-AN	Turki kralı İšsunail
16	Elli (50) ülkesinin kralı []-ge-e	Kuršaura kralı Tišbinki.
17	Armanum ülkesinin kralı []	
18	Hana ülkesinin kralı []	

Hititçe metin 17 kraldan söz etmekle birlikte sağlam kalan kısımlarda 16 kral ve memleketi tespit edilmiştir. 17 rakamı *Naramsin ve Düşman*

⁹⁶ Westenholz, *Legends...*, s. 221-223. Ayrıca bkz. Morgan, "Late Traditions Concerning Sargon and Naramsin", s. 30-32.

⁹⁷ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 14; Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 295-296.

Kabileler-Kutha Efsanesi'nin Standart Babil Düzenlemesi'nde de görülmektedir⁹⁸. KBo 3.13, Hitit İmparatorluk dönemine ait olmakla birlikte Eski Hitit özellikleri göstermektedir; eğer öyleyse Sippar'dan gelen metinle aşağı yukarı aynı döneme tarihlenmektedir⁹⁹.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Hititçe ve Akadca belgede ortak kent isimleri Kaneš, Amurru, Marhaši (Hititçe belgede Paraši¹⁰⁰) ve Armanum'dur. Lullu(b)um ile Ulliwi (Lullu'i), Turukkum ile Turki benzerlik taşımaktadırlar¹⁰¹. Anadolu'yu ilgilendirmek üzere BM 79987'de Hahhum dikkati çekmektedir. Kent isimlerinin böylesine değişmesi ve Anadolu ile yakın çevresindeki yerlerin seçilmiş olması elbette Hititler'in ilgisi ile açıklanmalıdır. KBo 3.13'te geçen söz konusu kentlerin, kralları ile birlikte ard arda sıralanması, müttefik kuvvetler karşısında tek bir meydan savaşında karşılaşıldığı izlenimini vermektedir. Tam aksine farklı dönemlerde yapılmış savaşlar peşpeşe sıralanmış olmalıdır; çünkü BM 79987'de Gula-AN ve müttefikleri ile tekrar tekrar mücadele edilmiştir. Hititçe metin belli ki biraz kısaltılmış ve Naramsin'in mağlubiyetleri görmezden gelinmiştir¹⁰². Ülke isimleri konusunda ekleme ve çıkarmalar yapılması BM 79987 için de geçerlidir; çünkü bu metin Hammurabi'nin fetihlerini yansıtmaktadır. Aslında adı geçen her iki belgenin Akad Çağı'na kadar uzandığı düşünülmektedir; Sippar metninde geçen 18 ülke ve toplumun 11'i Eski Akad belgelerinden bilinmektedir¹⁰³; listelenen yer adları Anadolu da dâhil olmak üzere çok daha geniş bölgeleri içermektedir. Aratta ve Meluhha gibi dünyanın o dönem için bilinen uzak köşeleri görülmektedir. Hititçe tablet ise Mezopotamya, Suriye ve Anadolu coğrafyasını yansıtmaktadır¹⁰⁴ ve peşpeşe Hatti, Kaneš ve Purušhanda?'nın gözükmesi Anitta'nın fetihleri ile ilgili gibidir¹⁰⁵.

(CTH 311.2.A): KBo 3.16 + KUB 31.1 + IBoT 4.7 Öy. 3'-17' (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi)¹⁰⁶:

⁹⁸ Westenholz, *Legends...*, s. 314-315.

⁹⁹ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 16.

¹⁰⁰ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 17; Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 297.

¹⁰¹ Van de Mierop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 139 ve dn. 26.

¹⁰² Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 256-260.

¹⁰³ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 16-17; Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 296-297.

¹⁰⁴ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 17; Van de Mierop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 139-140.

¹⁰⁵ Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 297.

¹⁰⁶ Güterbock, "Die historische Tradition...(2 Teil: Hethiter)", s. 52-57; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 74-75; Beckman, "Sargon and Naram-Sin in Hatti...", s. 95 (7-11. Satırlar

(CTH 311.2.B): KBo 3.18 + KBo 3.17 + KBo 3.19 + (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi):

3' [Naramsin] binlerce sömürgeye konuşur:

4' “[] giderler. 3 köle [gitti]ler. Güçlü []

5' ... olmalıdır. Sonra gidecekler (ve) görecekler; bir mızrağı []

6' ve onlara bir *tapulli* (bakırdan bir alet – hançer?) vereceğim.

7'-8' Onları bir mızrakla delmeye ve bir hançerle (?) kesmeye giderse, eğer [kan] onlardan

9' akarsa onlar insandır

10' ve ben onlara (karşı) hareket edeceğim. Eğer kan onlardan akmazsa

11' onlar tanrılardır, ben onlara karşı gelmeyeceğim”.

12' Fakat kölelerden biri gittiğinde, onun kölelerinden birini

13' mızrakla delip,

14' bıçakla (?) kestiğinde

15' ve kan ondan aktığında, onlar Naramsin'e

16' efendilerine, haberi taşıdılar. Nara[msin] şöyle (söyledi):

17' “[Eğ]er onlardan kan aktıysa [ben] (buna rağmen) onlara karşı (sefere) [çık]mayacağım.

Ay. 4-18:

4 “[İlk] seferde dövüşeceğin 180.000 askeri

5 [(yö)]nettim. [(İkinci sefer)], dövüşükleri [(120.000)]

6 [(askeri y)]önettim. Ayrıca dövüş[(tüklere)]

7 60.000 askeri üçüncü kez yönettim.

8 [(ve o)]nları bir kez daha yendiler.

için); Harry A. Jr. Hoffner, “Remarks on the Hittite Version of the Naram-Sin Legend”, *JCS* 23, 1970, s. 17 vd.

9 Naramsin, İştar'a yakınmaya başladı:
 10 "Sen bana (şöyle) söyledin: 'Karanlık memleketleri
 11 [(el)]ine koyacağım.' Ve İştar
 12 [on(a cevap ver)]ir: "Git! Kendini arın[dır],
 13 [te(miz bir yatakta u)]yu! Tanrılarına
 14 [ba(şvur ve tanrılarına y)]alvar!" Nara]msin]
 15 [(kendini temizledi, temiz)] bir yatakta
 16 [uyu(maya b)]aşladı, (istihareye yattı) tanrılarına
 17 [(başvurdu v)]e tanrılarına yakarmaya b[(aşladı)].

18 [Tanrılar(ı)] ona cevap verdiler: "Naramsin,
 19 [] söyledik. Bu [] askerleri,
 20 [Sana karşı] Umm[an] Manda yarattı.
 21 [] onunla (eşinle) y[atakta]
 22 [uyuyacak]sın fakat onu kucakla[m]ayacaksın[n]
 23 [] mızrağını bağla!
 24 [ve onu kö]şeye koy! [gözüpekliğini] tut!
 25 [evde kal!] ülkenden [ona (düşmana)]
 26 [gitmemelisin!] İşte orada bir adam []

CTH 311.2.A ve B'de toplanan ve tercümesi verilen *Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi*'nin, Yeni Asur-Babil Dönemi'ne tarihlenen ve farklı kentlerden günümüze ulaşan Standart Babil Düzenlemesi ile benzerlikleri bulunmaktadır¹⁰⁷. Hititçe metin, karşılaşılan düşmanın insan mı yoksa tanrı mı olduğu sınaması ile başlar. Aynı sınama Mezopotamya metninde 90.000 adamlı on yedi kral listesinden sonra yapılır; amaç düşmanların insan mı yoksa insanüstü ürkütücü varlıklar mı olduğunu tespit etmektir. Eline bir mızrak ve hançer tutuşturulan asker, eđer düşmanı yaralayabilir ve kan akıtırsa onlar insandır, eđer bunu başaramazsa onlar *řēdū*, *namtarū*, *utukkū*, *rābisū* şeytanları ve Enlil'in yaratıklarıdır.

¹⁰⁷ Westenholz, *Legends...*, s. 314-319; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 74-76.

Hititçe metinde düşmanın hançer ve mızrakla yaralanmasına rağmen Naramsin'in savaşa girmeme kararı aldığı görülmektedir. Babil metnine göre bunun sebebi hayvan iç organları kehanetine başvurması sonucu tanrıların sefere rıza göstermemesidir. Yine de Naramsin aşırı bir özgüvenle rüya yorumu da dâhil olmak üzere bu tür kehanetlerden bağımsız hareket etmeyi tercih etmiş ve kalabalık bir orduyla sefere çıkmıştır.

Ordunun seferi Hititçe metne de yansımıştır. Naramsin ilkinde 180.000, ikincisinde 120.000, üçüncüsünde 60.000 askerlik bir orduyu göndermesine rağmen hezimetle karşılaşmıştır. Babil metni bu rakamları 120.000, 90.000 ve 60.700 olarak vermekte ve hiçbirinin sağ dönmediğini eklemektedir.

Hititçe metinde Naramsin bu kez İstar'a başvurur ve ondan istihareye yatması tavsiyesi alır, devam eden kırık dökük kısımlarda, tanrılar düşmana karşı gitmemesini salık verirler. Metnin devamı boşluklarla muhafaza edilmiştir. Mezopotamya nüshasına göre Naramsin tanrısal tavsiyeyi dinlememiş ve böylelikle Akad krallığını çöküşün eşiğine getirmiştir. Şaşkın, kafası karışmış, çaresiz ve kederlidir. Bunun üzerine Ea müdahale etmiş ve diğer tanrılar nazarındaki nüfuzunu kullanmıştır. Naramsin bir kez daha kehanete başvurmuş ve ardından düşman askerlerini esir almayı başarmıştır. İleriki satırlar, Naramsin'in bu şekilde tedbirsiz hareket etmeyeceğini ifade etmesi, İstar'ın müdahalesini ve sonraki hükümdarlara faciayı önlemek için bir uyarıyı içerir.

Mezopotamya'da bulunan *Kutha Efsanesi* metin topluluğunda üç temel konu dikkati çekmektedir: Naramsin'in karakterinde meydana gelen değişim, tanrılara itaatin gerekliliği ve kralın edindiği bilgiyi gelecek nesillere aktarma zorunluluğu: Naramsin, kehanetlerde açığa çıkan tanrısal uyarıları dikkate almayıp giriştiği işlerde başarısız olunca bu alışkanlığından ve kendinden emin tavrından vazgeçmiştir. Sırf bu tavrı, binlerce askerinin ölümüne neden olmuştur. Böylece tanrı Ea'nın aracılığıyla, tanrılar meclisinden ikinci bir fırsat elde etmiştir. Kral aynı zamanda gelecek nesiller için ardında bir kayıt bırakmalıdır¹⁰⁸.

Bu hikâyenin, Anadolu ile olan bağlantısı Hititçe metinde değil, Standart Babil Düzenlemesi'nde açığa çıkmaktadır. Gümüş Dağları etrafında dolanan düşmanlar, Puruşhanda'ya hareket ederek orayı yağmalamışlardır¹⁰⁹.

(CTH 819): KBo 19.98 (Beş taraflı prizma) ve KBo 19.99 (Dört taraflı prizma) (Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi: Akadca Prizma Fragmanları)¹¹⁰:

¹⁰⁸ Morgan, "Late Traditions Concerning Sargon and Naramsin", s. 35.

¹⁰⁹ Westenholz, *Legends...*, s. 310-313.

Orta Hitit Çağı'na tarihlenen bu metinlerden ilki (KBo 19.98) çok kırık olmasına rağmen diğerine göre daha iyi korunmuştur. KBo 19.99'un sadece 14 satırı kısmen okunabilmektedir ve kolofonuna göre Anu-šar-ilani adlı bir kâtibin oğlu Hanikuili tarafından yazılmıştır; kâtibin babası belki de Babilli'dir ve Hattuša'da ikamet etmiştir¹¹¹.

KBo 19.98'in sadece A ve B yüzleri kısmî tercümeyle elverişlidir, şöyle özetlenebilir:

a. Enmerkar'ın yazılı anılarını bırakmaması, bu yüzden Naram-Sin'e rehberlik edememesi ve Naramsin'in Šamaš'ın huzurunda onun için dua edemeyeceği (B yüzü 2'-4'. satırlar)

b. Sayıları kalabalık göçebelerin yaratılması ve onların Akad'ı kasıp kavurması. Veba, hastalıklar, kıtlık gibi felaketlerin Ea tarafından verilmesi (B yüzü 5'-14'. satırlar)

c. Göçebelerin tanrılar tarafından belirlenen yazgısı (B yüzü 15'-25'. satırlar)

d. Göçebelerin sayıca büyüklükleri (B yüzü 26'-27', devamı kırık)

e. Düşmanın Akad'ın kapısına dayanması, Naramsin'in onlarla müzakere etmesi. Göçebelerin kendileriyle böbürlenmeleri (C yüzü).

Bu belgede Anadolu'dan değil Mezopotamya'dan ve Akad topraklarında yaşanan bir istiladan söz edilmektedir. Bununla beraber metnin çok kırık olduğu unutulmamalıdır. Nitekim yukarıda bahsi geçen Standart Babil Düzenlemesi ile kimi benzerlikler saptanmıştır¹¹² ve bu Mezopotamya metinlerinde Gümüş Dağları ve Purušhanda'dan söz edilmektedir¹¹³.

KBo 19.98, *narū* edebiyatta zaman zaman karşılaştığımız gibi bazı mitolojik öğeler içermektedir. Korunan ilk satırlar “[En]merkar benim için bir stel? yazmamıştı. [O] benim kardeşim değildi ve bana rehberlik etmedi. Bu yüzden Šamaš'ın huzurunda onun için dua etmedim” (KBo 19.98, B yüzü 2'-4')¹¹⁴ şeklinde açılmaktadır. Burada Boğazköy'ün diğer Sargonik metinlerinde karşımıza çıkmayan Enmerkar adlı mitolojik figür dikkati çekmektedir. III. Ur Sülalesi ve takip eden Eski Babil Çağı'nda Uruk kralları hakkında pek çok efsane kaydedilmiştir. Enmerkar bunlardan biridir ve

¹¹⁰ Westenholz, *Legends...*, s. 280-293.

¹¹¹ Westenholz, “The Transmission and Reception of the Sargonid Sagas...”, s. 289.

¹¹² Westenholz, *Legends...*, s. 281.

¹¹³ Westenholz, *Legends...*, s. 310-313.

¹¹⁴ Westenholz, *Legends...*, s. 284-287.

Sumer Kral Listesi'ne göre Uruk kentini kurmuş olup 420 yıl hüküm sürmüştür¹¹⁵.

Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi olarak adlandırılan belge toplulukları, Eski-Orta Babil ve Yeni Asur-Babil dönemlerine ait derlemelerden oluşmaktadır. Boğazköy'den elde edilen Akadca Prizma yazıtların Orta Babil, CTH 311.2.A ve B'de toplanan metinlerin ise Orta Hitit (?) ve Hitit İmparatorluk dönemlerine ait oldukları kabul edilmiştir¹¹⁶.

Büyük İsyân ve *Kutha Efsanesi* adı verilen metinler arasında iki önemli zıtlık bulunmaktadır. İlki, *Büyük İsyân* adlı metin gurubu, her nüshasında isyanın tasvirinde ve katılımcılarında çeşitlilik gösterse de tarihsel temellere dayanmaktadır. *Kutha Efsanesi* ise ahlaki ve öğretici amaçla anlatılan bir hikâyedir. İkincisi, Naramsin'in kişiliğinin tasviri ile ilgili ayrılıktır. *Büyük İsyân*, Akad kralının yiğitliğini överken, *Kutha Efsanesi*, - her ne kadar *Akad'ın Laneti* adlı metindeki kadar olmasa da (bu metin Akad Devleti'nin Guti istilası ile çökmesini Naramsin'in kutsala saygısızlığı ile açıklamaktadır) Naramsin'i, saygısızca tanrısal talimatlar vererek ülkesini ve iktidarını tehlikeye atan mağrur bir kral olarak tasvir etmektedir¹¹⁷.

Naramsin'le ilgili bütün külliyat, bu son güçlü Akad kralının hem başarılarına hem de başarısızlıklarına odaklanmaktadır. Naramsin'in seferlerinin yanı sıra, Akad'a yapılan istilalar da açıklıkla dile getirilmektedir. Bütün Önasya'yı titreten bir fatih olarak resmedilen dedesi Sargon'la ilgili anlatılanların aksine, Naramsin'in nereden geldiği bile belli olmayan ve haklarında türlü beddualar edilen sayısız yağmacı ile mücadele ettiği ve Akad kapılarında onlarla müzakereye tuttuğu görülmektedir. Rakipsiz Sargon, kendinden sonraki krallara bile meydan okurken, torunu, tanrı Enlil'in verdiği belalarla, yine tanrıların yardımı ile baş edebilmektedir. Naramsin'i ve ülkesini zor durumda bırakan bu insanlar, Batı İran Zagros Dağları'ndan ülkeyi basan barbar halklar, Gutiler ve Lullubular'dır. Onlarla yapılan ve kaybedilen sayısız savaş sonrası Akad hanedanlığı çöküşle yüz yüze gelmiştir.

4. Hurrice-Hititçe Bir Büyü Metni – Şarrena Ritüeli:

Tarihsel-mitolojik ve büyü içerikli Hurrice-Hititçe bir metin (CTH 775.D.1: KUB 27.38)¹¹⁸ şar tamhari metinleri ya da Hattuşa'da bulunmuş

¹¹⁵ Selim F. Adalı – Ali T. Görgü, *Sümer Kral Destanları: Enmerkar – Lugalbanda*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2016, s. VII-XI.

¹¹⁶ Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 29.

¹¹⁷ Morgan, "Late Traditions Concerning Sargon and Naramsin", s. 32-33.

¹¹⁸ Volkert Haas – Ilse Wegner, *Die Rituale der Beschwörerinnen* ^{SALŞU.GI} (ChS 1/5), Roma, 1988, s. 384-390.

kimi efsanevi metinlerde olduğu gibi, Akad Çağı'na atıflar yapmaktadır. Bunun dışında Hurri tanrılarının isimlerini içermektedir. Metinde hem Şarrukin, Maniştüşu, Naramsin ve Şarkali-şarri gibi kralların adı geçmekte hem de M.Ö. 3. binin son çeyreğine ait başka kralların adı görülmektedir. İki dilde yazılmış olan bu belge Hurri dili ve panteonu, büyü ve Hitit edebiyatı gibi konularda incelenmiştir¹¹⁹. Yukarıda incelediğimiz daha çok tarihi-efsanevi metinlerin aksine, kral listelerinin ve Akad kralları ile ilgili yer ve şahıs adlarının, bir büyü ritüeli ile bitştirildiği metin görünümündedir.

Hem kırık durumda günümüze ulaşması hem de Hurrice ağırlıklı olması sebebiyle kısmen anlaşılabilmiştir. Ancak bir büyü ritüeli olduğuna göre Hattuša'daki diğer örneklerden hareketle arınma amaçlı ya da kara büyüye karşı yapıldığını ve kralın selameti için kullanıldığını düşünmek mümkündür¹²⁰.

Dört sütununda yirmiden fazla satırı korunan söz konusu belgede yünden figürlerin yapımı ile ilişkili büyüsel içerikli Hititçe bir ritüel ve bununla ilişkili Hurrice bir şarkı konu edilmektedir. Bununla beraber diğer büyü metinlerinden alışık olduğumuz üzere ne bir katılımcı ne de bir ritüel beyinden bahsedilmektedir. Bu Hurri-Hitit büyü ritüeli hem Akad kralı Sargon ve ardılları hem de Hurri-Hitit şarkılarından bildiğimiz diğer tanrısal karakterlere başvurmaktadır.

Birinci sütunun korunan ilk 17 satırı Hurrice cümlelerle açılmıştır. Burada ^Dšarrinaše “Tanrı(laşmış) Kralların” ifadesinin tekrarlandığı pek çok cümle telaffuz edilmiştir¹²¹. Konumuzla ilişkili olarak bu satırlarda adı geçen kralların biri Atal-šen'dir. Akad Devleti'nin yıkılmasının ardından III. Ur Sülalesi döneminde hüküm süren Atal-šen, Urkeş (Tell Mozan)-

¹¹⁹ Mirjo Salvini, “Sui Testi Mitologici in Lingua Hurrica”, *SMEA* XVIII, 1977, s. 87-91; Stefano de Martino, “KUB XXVII 38: ein Beispiel kultureller und linguistischer Überlagerung in einem Text aus dem Archiv von Boğazköy”, *SMEA* 31, 1993, s. 121 vd.; Volkert Haas, *Materia Magica et Medica Hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*, De Gruyter, Berlin - New York, 2003, s. 607; Gilan, “Epic and History in Hittite Anatolia...”, s. 58; Mary R. Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists: Syro-Anatolian Courts and the History of the World”, *JANER* 12, 2012, s. 106-111; Mary R. Bachvarova, “Adapting Mesopotamian Myth in Hurro-Hittite Rituals at Hattuša: ISTAR, the Underworld, and the Legendary Kings”, Collins B. J. – Michalowski P. (ed.), *Beyond Hatti – A Tribute to Gary Beckman*, Lockwood Press, Atlanta, 2013, s. 40 vd.; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 182 vd.

¹²⁰ Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 107-108.

¹²¹ Salvini, “Sui Testi Mitologici in Lingua Hurrica”, s. 87-88; Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 122; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 183.

Nawar/Nagar (Tell Brak) kralıdır ve şu an Louvre Müzesi'nde bulunan Akadca yazılmış Samarra bronz tableti ona aittir¹²².

Ardından gelen paragrafta (4'.-7'. satırlar), tanrılaştırılmış kavramların figürlerinin (^D*šarrinaše*) sıralandığı görülmektedir; burada görülen “Deniz Tanrısı”¹²³, Tanrı İmmarva, “dağlar-ırmaklar” Hurri panteonunun tepesinde bulunan çeşitli tanrıların ve tanrısal varlıkların ard arda isminin geçtiği *kaluti* olarak adlandırılan metinlerdeki dizilişleri hatırlatmaktadır¹²⁴. Diğer sütunlarda Teşup ve Hepat’a refakat eden diğer tanrılar da görüldüğü için, bu durum daha belirgin hale gelmektedir.

8'.-17'. satırlar, tercümesi üzerinde tartışmanın sürdüğü Hurrice bir bölümdür¹²⁵. Mitolojik bazı imaların fark edildiği bu bölümde Teşup'un refakatçileri olan Hazzi ve Namni Dağları karşımıza çıkmaktadır.

İlk Hititçe satırlarda (KUB 27.38 Öy. I 18-23) adı belli olmayan bir ritüel görevlisi, Hurrice şarkıyı söylerken kırmızı, beyaz ve mavi yünden figürler yaptığını, başlarının etrafına mavi yün sardığını anlatmaktadır¹²⁶. Okunabilen son cümle şu şekildedir: “Onlar, krallar (*šarrena*) diye adlandırılır”.

Šarrena kelimesi, Akadca'da “kral” anlamına gelen *šarru* kelimesinin Hurrice çoğul biçimidir; bu ifade ile kralî atalara atıf yapılmaktadır ve bu krallar tanrı determinatifi ile gösterilmişlerdir¹²⁷. Buraya kadar anlaşıldığına göre Hurrice olarak birtakım kral ve tanrıların vekil heykelcikleri (^D*šarrinaše*) ve ritüel bir şarkı söz konusudur. Ardından gelen Hititçe satırlara göre Hurrice şarkı söylenirken kırmızı, beyaz ve mavi yün kullanılarak figürler yapılmakta ve onlar *šarrena* (krallar) diye adlandırılmaktadırlar. Söz gelimi 3. satırda gördüğümüz ifade “(kral) Atal-şen'in figürü” olarak tercüme edilmiştir¹²⁸.

Korunduğu kadarıyla 26 satırlık 2. sütunda ve 22 satırlık 3. sütunda Teşub ve Hebat'ın çevresinde olan Hurri tanrıları sıralanmaktadır: Šarruma, Ninatu, Takidu, Hepat, Kuşuh (Ay Tanrısı), beş defa tekrarlanan “Teşup'un

¹²² Gernot Wilhelm, *The Hurrians*, Warminster, 1989, s. 9; Mirjo Salvini, “The Earliest Evidence of the Hurrians Before the Formation of the Reign of Mittani”, G. Buccellati – M. K. Buccellati (ed.), *Urkesh and the Hurrians, Studies in Honor of Lloyd Cotsen* (Bibliotheca Mesopotamica 26/Urkesh/Mozan Studies 3), Malibu, 1998, s. 105-106.

¹²³ Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 183.

¹²⁴ Salvini, “Sui Testi Mitologici in Lingua Hurrica”, s. 88.

¹²⁵ Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 123-124.

¹²⁶ Haas – Wegner, *Die Rituale der Beschwörerinnen* ^{SALŞU.GI}, s. 385-386.

¹²⁷ Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 108.

¹²⁸ Haas, *Materia Magica et Medica Hethitica...*, s. 607.

buzağısı Şarruma”, “Hepat’ın kızı”, Alanzu ve Umpa. 2. sütun 10.’-11.’ satırlar “Ay Tanrısı [] gökyüzünden düşmez/düşmeyecek” şeklinde tercüme edilmiştir ki bir Hatti mitosu olan Gökten Düşen Ay’ı hatırlatmaktadır¹²⁹. 3. sütun 13. satırdan itibaren şarkı, yine *şarrena* denilen krallara dönmektedir ve bu aşamada krallar “bilge”, ve “yeminli” olarak nitelenmektedir. 18. ve 19. satırlarda Akad kralları ilk kez karşımıza çıkmaktadır: Önce Naramsin ve sonra “bilge” olarak tanımlanan Sargon¹³⁰.

Hurric yazılmış dördüncü sütunda, içeriği anlaşılabilen sekizinci satırdan itibaren bir dizi kralın ve yine Hurri tanrıların adı görülmektedir: “Audalama, bey, Elam’ın Beyi, Audalama, kral”, “İmmašku, Lullu’nun Beyi, bey”, “Kiklipatalli, Tukriş’in Beyi”. Tanrı Ea’nın adını gördükten sonra izleyen paragrafta ortaya çıkan karakterler Boğazköy’ün Hurri kökenli metinlerinden tanıdık gelmektedir: “Gümüş, Hedammu ve Kumarbi”; metnin bu kısmı belki de Kumarbi Şarkılarında, Teşup tarafından alt edilen eski tanrılar, ölü krallarla bağlantıya geçirilmektedir. Diğer paragrafta ise Akad kralları Sargon, büyük oğlu Maniştusu ve Şarkalişarri’nin isimleri görülmektedir. Korunan son paragraf ise “İllaya¹³¹’nın beyi” ve “Hatti’nin beyi” ifadelerini, son olarak tanrı Şimegi’nin adını vermektedir¹³². Kırık olan kısımlarda daha fazla kralın adının zikrediliyor olması muhtemeldir. Kral isimlerinden önce görülen Hurric *au* ünlemi “bakın!” ya da “burada!” olarak tercüme edilmektedir¹³³. Ritüelin katılımcısının bir dizi krala bakması için cesaretlendirildiği metnin bu bölümü Mezopotamyalı *kispum* ritüelini andırmaktadır. Adı geçen ritüelde Sargon ve Naramsin’in de bulunduğu, isimleriyle çağırılan ölü ataların heykellerine kurbanlar sunulmaktadır¹³⁴.

Dördüncü sütunda 13-14. satırlarda “Lullu’nun Beyi (kralı) İmmašku” ifadesi görülmektedir. Erken Hanedanlar döneminden Geç Asur dönemine kadar olan süreçte ve İran’dan Mısır ve Anadolu’ya kadar olan bölgelerde çiviyazılı belgelerde bir Lullu/Lullubi halkı ve Lullu/Lullubi ülkesinden söz edilmektedir. Bu toplumun bir de Lullubuna adlı bir şehri bulunmaktadır.

¹²⁹ Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 125-126.

¹³⁰ Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 128; Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 109; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 183-184.

¹³¹ Hattuşa’nın güneydoğusunda bir ülke: Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 110.

¹³² Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 128-131; Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 109-110; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 184-185.

¹³³ Salvini, “Sui Testi Mitologici in Lingua Hurrica”, s. 89; Martino, “KUB XXVII 38...”, s. 128; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 184.

¹³⁴ Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 109, 111; Bachvarova, “Adapting Mesopotamian Myth in Hurro-Hittite Rituals at Hattuşa...”, s. 40; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 186.

Lullubiler'in yaşadığı coğrafyanın İran'ın kuzeybatısında Irak sınırındaki Zeribor Gölü ve Irak'ın kuzeydoğusundaki Halepçe bölgesi olduğu düşünülmektedir¹³⁵. İncelediğimiz belgede de bu adın Hurrileşmiş biçimi *Lullue*, kent determinatifi ile birlikte görülmektedir. Lullu Beyi İmmaşku'nun ne zaman yaşadığı belirsiz olsa da çok eski krallarla birlikte anılmaktadır. Lullu Ülkesi yukarıda incelediğimiz Kültepe metninde ve Naramsin'le ilişkili *17 Düşman Kral* adlı belgede geçmektedir (KBo 3.13 Öy. 10': Ulliwi (?) kralı Lapana-ila).

Hurricane Kiklip-atal adlı bir beyi olan Tukriş kentinin yeri belirsizdir. Mezopotamya ve Anadolu belgeleri dışında tek bir El Amarna belgesinde karşımıza çıkmaktadır. İran'dan Amanoslar'a kadar olan bölgede aranmaktadır. Eski Mezopotamya'da Tukriş, metal, tekstil işçiliği ve altın kaynakları ile bilinmektedir. Lapislazuli kaynaklarına yakınlığı, onun Mezopotamya'nın doğusunda, İran'da olabileceğini düşündürmektedir¹³⁶. Kültepe'den Akadlı Sargon'la ilişkili belgeye göre (Kt. j/k 97) Sargon, Amanos dağlarına heykelini diktikten sonra Tukriş kralını bir posta sardığını ifade etmektedir; ancak bu metindeki olaylar kronolojik olarak ele alınmamış olabilir¹³⁷. Asur Ticaret Kolonileri Çağı metinlerinde Tukriş, *rubā'um*, yani kral tarafından yönetildiğini bildiğimiz 30 kadar şehir arasında geçmektedir¹³⁸.

Metinde gördüğümüz isimlerden biri Akad kralı Maniştusu'nun oğlu Şarkalişarri'dir. Belgede Şarkapşarren olarak geçmekte ve hakkında çok kısa bir bilgi de verilmektedir: "Ülkesini başkasına veren". Burada muhtemelen Akad Devleti'nin sonu ile ilgili bir ima bulunmaktadır. Aslında bu son, Şarkalişarri'nin iktidarından sonra gerçekleşmiştir¹³⁹. Adı geçen kral, Sumer Kral Listesi'ne göre 25 yıl hüküm sürmüştür. Bu dönemde belirli bir istikrar var olmuş, idari işler kesintisiz devam etmiştir. Sumer kent devletlerini

¹³⁵ İlknur Taş – Selim F. Adalı, "Çivi Yazısı Geleneginde Lullu Halkı", *Kubaba. Arkeoloji – Sanat Tarihi – Tarih Dergisi* Yıl: 12, Sayı: 24, 2015, s. 21 vd.; İlknur Taş – Selim F. Adalı, "A Hittite View of Lullubum and its World", Edited by Velharticka, S., *Audias fabulas veteres: Anatolian studies in honor of Jana Součková-Siegelová*, Brill, Leiden – Boston, 2016, s. 364 vd.

¹³⁶ Van de Mieroop, "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", s. 152; Kozad Mohamed Ahmed, *The Beginnings of Ancient Kurdistan (c. 2500-1500 BC): A Historical and Cultural Synthesis*, Leiden University Dissertation, 2012, s. 171-174.

¹³⁷ Günbatti, *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, s. 147.

¹³⁸ Hakan Erol, "Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı", 38. *ICANAS. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15.09.2007 Ankara/Türkiye, III. Cilt*, Ankara, 2012, s. 1306.

¹³⁹ Bachvarova, "From "Kingship in Heaven" to King Lists...", s. 110; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 185.

askerleri ve devlet adamları ile birlikte teftiş etmiş, Nippur'da babası Naramsin'in başladığı Ekur Tapınağı'nın onarılması işini de tamamlamıştır. Öte yandan bu dönemde Gutı ve Amurru tehlikesi belirmiş, ölümünün ardından kentler bağımsızlıklarını ilan etmiştir¹⁴⁰. Şarkalişarri'nin Anadolu ile ilgisi Mezopotamya belgelerinden anlaşılmaktadır; buna göre Akad kralı Fırat ve Dicle'nin kaynaklarına kadar seferler düzenlemiş, Amanos Dağları'ndan sedir ağacı kesmiştir¹⁴¹.

Çift dille yazılan *Şarrena* ritüeli yünden yapılan figürlerle gerçekleştirilirken, tarihsel karakterler, tanrılar ve diğer mitolojik öğelere başvurulmaktadır. Bir tarafta Hurri şarkılarından bildiğimiz tanrısal varlıklar diğer yanda Sargon ve Naramsin efsanelerinden tanıdığımız kralların ve mekânların adı görülmekte, tabletin korunan son kısmında ise “Hatti'nin beyi” unvanı ortaya çıkmaktadır. Hem tanrıların birbirleri ile mücadelesini anlatan kozmogoni mitlerine başvurulması hem de bilinen dünyanın uzak köşelerinde yaptıkları ile efsane halinde yaşamaya devam eden krallara başvurulması ve aşama aşama merkeze Hatti ülkesine gelmesi belki de Hitit kralının meşruluğunu göstermek adına başvurulmuş bir yöntemdir.

Saygın uzak geçmişe, “kökenlerin sihirli saygınlığı”na¹⁴² başvurularak, devletin yöneticisini (bu ritüelde Hitit kralı) uzak geçmişle bağlantıya geçirmek onu meşru kılmamanın bir yolu olarak düşünülmüştür. *Şarrena* ritüeli Hitit kralını, Eski Yakındoğu'nun mitik karakterlerinin (*Şarrena*: “tanrılaşmış krallar”) içine koyarak Hitit sarayını uzaktaki yerlerden ve uzak geçmişten bilinen daha büyük krallar ağına bağlamaktadır. Tarihin başlangıcını, Hurri-Hitit şarkılarındaki entrikalara atıfta bulunarak, Fırtına Tanrısı'nın gökyüzünde egemenliğini kurduğu zamana kadar itmektedir¹⁴³.

Aynısını I. Hattuşili, kendisini Sargon'la kıyaslayarak yapmıştır; ondan önce Fırat'ı sadece Sargon gibi büyük bir kral geçebilmiş, Hattuşili onun yaptığını tekrar etmiştir. Adını andığımız bu ritüelde de Hitit kralı Yakındoğu'nun bilinen büyük kralları ile birlikte anılmakta ve böylece Hitit Devleti bu kralların devletleri arasındaki yerini almaktadır.

¹⁴⁰ Schrakamp, “Akkadian Empire”, s. 8-9.

¹⁴¹ Frayne, “Notes on a new inscription of Šar-kali-šarri”, s. 24; Frayne, *Sargonic and Gutian Periods...*, s. 191-193.

¹⁴² Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rifat, Alfa Yay., İstanbul, 2016, s. 37-40.

¹⁴³ Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 97, 106, 108, 110-111; Bachvarova, “Adapting Mesopotamian Myth in Hurro-Hittite Rituals at Hattuša...”, s. 40; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 183, 185, 187-191.

5. Hurrice Bir Metin Parçası:

Niniveli İştar ile *ebri*^{URU} *Akkatenewe* yani ‘‘Akkad’ın Efendisi’’ olarak tanımlanmış Sargon’un konu edildiği bir tablet parçası söz konusudur (CTH 775.D.2: KUB 31.3). Ön ve arka yüzü kısmen korunmuş bu Hurrice tablette, Sargon’un adı üç defa geçmektedir. Arka yüz üçüncü satırda *pahli* ^m *Aşnur[i-* ifadesi görölmektedir. İlk kelimenin Hurrice *pah-* ‘‘yok etmek, imha etmek’’ fiilinden oluşarı bir meslek adı olması mümkünken, ikincisi bir erkek adıdır¹⁴⁴.

Hem bu tablet parçası hem de *şarrena* ritüeli, Akad kralları hakkındaki efsanelerin Hurri dünyasındaki varlığını ortaya çıkarırken, aynı zamanda bu anlatıların tarihsel-efsanevi metin türlerinin yanı sıra Hurriler arasında yaygın olan ve şarkı olarak adlandırılan edebi türde de korunduğunun birer kanıtı olarak deđerlendirilmektedir¹⁴⁵.

6. Gurparanzah Destanı:

Gurparanzah Destanı Hitit İmparatorluk dönemine tarihlenen¹⁴⁶ birkaç tablet parçasından bilinmektedir. Paleografik ve lengüistik açıdan daha eski metinlerden alındıklarına ilişkin bir veri taşımazlar¹⁴⁷. Çok parçalı olarak günümüze ulaşmış olması tercümede ve hikâyenin anlaşılmasında zorluklara sebep olmaktadır. Destanın metinleri (CTH 362) şöyledir¹⁴⁸:

A. ABoT 2.19 (AnAr 12164)+KUB 36.67 (Bo 2865)+KBo 22.98 (Bo 69/683)(+) KBo 26.104 (1622/u)

B. KUB 17.9 (Bo 631)

C. KUB 36.64 (Bo 3114)

D. KBo 22.70 (Bo 69/233)

¹⁴⁴ Mirjo Salvini – Ilse Wegner, *Die mythologischen Texte* (ChS 1/6), Roma, 2004, s. 17, 37-38.

¹⁴⁵ Bachvarova, ‘‘From ‘‘Kingship in Heaven’’ to King Lists...’’, s. 174. Kizzuwatna Ritüeli olarak adlandırılan Hititçe bir tablet parçasında da (CTH 500.346): KUB 48.112 IV 3’. satırda [mN]A-RA-AM-đXXX-aç ismine ratlanmaktadır: Soysal, ‘‘Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda’’, s. 222-223, dn. 24.

¹⁴⁶ Rukiye Akdoğan, ‘‘Gurparanzah Destanına Birleşen Yeni Tablet Parçası’’, Archi A. – Francia R. (ed.), *VI Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, Parte I*, (SMEA 49), Roma, 2007, s. 15; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 217.

¹⁴⁷ Franca Pecchioli Daddi, ‘‘From Akkad to Hattuša: The History of Gurparanzah and the River that Gave Him Its Name’’, Edited by Pelio Fronzaroli, *Semitic and Assyriological Studies Presented to Pelio Fronzaroli by Pupils and Colleagues*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2003, s. 492.

¹⁴⁸ Akdoğan, ‘‘Gurparanzah Destanına Birleşen Yeni Tablet Parçası’’, s. 2.

(CTH 362.A): KUB 36.67 Öy. II 4-35¹⁴⁹:

4'] ve kaçar[lar

5'] derhal Gurpa[ranzah

6'] getirdi. Kahra[manlar

7'] İmpakru galip gel[di

8'] arazide ilerle[di

9' ve [arazi]de vahşi hayvanlar [

10' bir [leopa]r bir ayı, Gurparanzah [

11' [der]hal öldürdüler, araziyi ...[

12' [Sonr]a Akad'a girdiler [

13' Akad'da, şehirde İmpakru [

14' altmış kral (ve) yetmiş kahraman (Akad şehrine) gir[diler

15' Önde onu oturttu [

16' Gurparanzah, onun damadı [

17' onlarla yer içerler ve onlar [

18' ve yayları istediler, sadak ve sütun (hedef) [

19' hazır olduklarında onlar Gurparanzah'ın huzuruna

20' çıktılar. O ok atar,

21' Gurparanzah [v]e ok ondan

22' yaydan öteye kuş gibi gider.

23' Altmış kral (ve) yetmiş kahramanı ok atışında yendi.

24' İmpakru yatağa gitti ve yattı,

25' Gurparanzah da yatağa gitti,

26' fakat onun önünde parfüm sürerle[r

¹⁴⁹ Ahmet Ünal, "Hethitisch-altanatolische Mythen, Legenden, Epen und Märchen aus dem Staats archiv von Hattuscha. Hurro-hethitische Bilinguen", *TUAT* 3/4, 1994, s. 852; Pecchioli Daddi, "From Akkad to Hattuša...", s. 478-480.

27' Yola [] serdiler ve onu yatak [odası
 28' ve o yatağa (gitti) (yatağın) üzerine merdivenle çık[tı,
 29' eşi Tatuzili başka bir gün[
 30' belirledi ve Gurparanzah'a [
 31' yaklaştı ve (şöyle söyledi): “[]-ıncaya kadar asla
 32' [...]. bize yatakta ...[...]

33' [] Tatuzili [
 34' [] depodan dışarı [
 (CTH 362.A): ABoT 2.19 + KUB 36.67 + KBo 22.98 (+) KBo 26.104
 Ay. III 5-25¹⁵⁰:

5' [] Aila]nuwa [ülkesi kralı]
 6' [] [] akrabalığa
 7' [] []

8' [] []
 9' [] [] ..-[] ..
 10' t. ... [-] İmpa]kru
 11' ilerledi. [] [] girdi
 12' ve İmpakru, [alt]miş krala,
 13' yetmiş kahramana şöyle dedi:
 14' “Bakın! Ailanuwa ülkesi kralı
 15' h.'da bizi kendisine al[dı]. Bizim için de (bir) kadını erkekliğe ..[]”

16' [Alt]miş kral, yet[miş kahram]an, Eniadali [] []
 17' [] [] [] Ešiadali ileri[ye]
 18' [] [] söy]lediler. Ešiad[ali],
 19' Efendim [İmpakr]u'[ya] şunu de[di]:

¹⁵⁰ Akdoğan, “Gurparanzah Destanına Birleşen Yeni Tablet Parçası”, s. 3-5.

20' “[] duyarsın.” []
 21' [] . . . Kadın ve Gurparanza[ha],
 22' yetmiş [kahramanı] yemeye, içmeye [davet ettiler]
 23' ve onun gibi []
 24' söyleme[di.]
 25' ve onu[n]

(CTH 362.B): KUB 17.9 Öy. I 1-40¹⁵¹:

1]... ırmak []
 2]. beyim ...[]
 3]... kız çocuğu []
 4].., eğer bana beyim []
 5] katılırsın ve adı geçen[leri?]
 6] []

7 Ak]ad'dan evden[]
 8]... ve sana isimden []
 9 fa]kat ismi yazacağım []
 10] beyimin takdirini söyle[yeceğim]
 11]Akad'a gideceğim []
 12]Gurparanzah'ın vereceği []
 13] ve orada olmalı!

14 [] Aranzah Irmağı bir kartal gibi uçtu
 15 [ve] Akad'a girdi
 16 [ve] o Nuadu şehrini yaptı ve bizzat merdivene

¹⁵¹ Hans Gustav Güterbock, *Kumarbi Efsanesi*, Çev. Sedat Alp, TTK Yay., Ankara, 1945, s. 68-69 (14-22. Satırlar için); Ünal, “Hethitisch-alanatolische Mythen...”, s. 852-853; Pecchioli Daddi, “From Akkad to Hattuša...”, s. 484-486.

- 17 oturdu. Gurparanzah
 18 sürekli ağlıyor. Etrafındaki kahramanlar
 19 yakarıyorlar/yere eğiliyorlar. Aranzah Irmağı
 20 Gurparanzah'a (şöyle) söyledi: "Neden [
 21 sürekli feryat ediyorsun ve temiz [
 22 [gö]zlerinden yaş akıyor? [

 23 Ailanuwa [ülkesinin kralı] neden sürekli fer[yat ediyorsun?"
 24 ve so[nra Gu]rparanzah, ırmağa [(şöyle) söyledi:
 25 ve sen hâlâ bu yer[desin!"

 26 Aranzah Irmağı şöyle (söyler): "Ben [
 27 Başın/kişinin Fırtına Tanrısı, başın suyu [
 28 babanın ve annenin koyucusu[yum !"
 29 Gurparanzah şöyle (söyler): "Kız çocuğu [
 30 ve bana getireceği çeyiz, sonra[
 31 ve Akad'dan [o] mutlu [
 32 kendimi süsleyeceğim ve [bize
 33 geleceksin!" [

 34 Aranzah Irmağı dinledi ve -dan[
 35 bir kartal gibi uçtu ve içinde [
 36 Ana Tanrıça (^DMAH) ile gitti; Kader Tanrıçası (^DGulšeš) [
 37 Aranzah Irmağı gördü [(yemek için)
 38 içmek için (ona) verdiler, o yer [(ve içer)
 39 1 kere, 2 kere, 3 kere, 4 kere, 5 kere, 6 kere, 7 kere [

 40 Aranz[ah] Irmağı [
 41 Ka[der] Tanrıçası [

Ay. IV (Kolofon)

] ikinci tableti [] Gurpar[anzah'ın

Parçalar halinde günümüze ulaşan metinden anlaşıldığına göre ilk önce destanın kahramanı Gurparanzah, İmpakru adlı bir kralın da dâhil olduğu kırlarda düzenlenen bir av şöleninde ayı ve leoparları avlayarak kendini gösterir. Bu sayede çeşitli kral ve kahramanlarla Akad şehrine giderler. İmpakru belli ki yetkili bir kişidir, ancak Akad kralı olduğuna dair çok açık bir kanıt yoktur. İmpakru aynı zamanda Gurparanzah'ı damadı olarak kabul eder. Bir ziyafet ve okçuluk yarışması düzenlenir, Gurparanzah bu konudaki maharetini bir kez daha sergileme fırsatı bulur ve “altmış kral (ve) yetmiş kahramanı ok atışında yenmeyi” başarır. Fakat eşi Tatuzili, istediği çeyizi alana kadar onunla olan evliliğini tamamlamayı reddeder. Bu durumda Gurparanzah, kral İmpakru'nun eleştirileri ile karşılaşır. Duruma çok üzülen ve ağlamaya başlayan Gurparanzah, koruyucusu Aranzah Irmağı'ndan yardım alır. Aranzah Irmağı, Ana Tanrıça (^DMAH) ve Kader Tanrıçası (^DGulšeš)'ndan öğüt almak için yola çıkar ve döner.

Olayların geçtiği coğrafya birtakım vahşi hayvanların olduğu, dolayısıyla avcılık yapılan bir arazi ve büyük bir uygarlığın merkezi olan Akad şehridir. Bunlara ek olarak Dicle Irmağı (Aranzah) ve Gurparanzah'ın krallık yaptığı Ailanuwa Ülkesi'nin adı görülmektedir. Bu son yer adı Alilanum kentinin adındaki iki ünlü arasında yer alan / sesinin düşmesi ve -(u)wa son ekinin getirilmesi ile oluşturulmuştur¹⁵². Alilanum, Mari metinlerine göre Sincar Dağları'nın kuzeydoğusunda, Yukarı Habur Vadisi'nin güneydoğusunda yer almaktadır¹⁵³. Zimri-Lim'in iktidarı sırasında (M.Ö. 18. yy.) Mari metinlerinde görülür ve bu dönemde Hurrice isim taşıyan Masum-Atal tarafından yönetilmektedir. Masum-Atal, Razama kralı Şarraya'nın vasalidir¹⁵⁴ ve Şarraya'nın Zimri-Lim'i ziyaretinde ona eşlik etmiştir¹⁵⁵.

Destanda bahsi geçen kimseler Hurrice isimler taşır¹⁵⁶: Gurparanzah, Dicle Irmağı'nın adı Aranzah'ı taşımakta, ismin diğer unsuru olan *gurp-*/*gurbe-* “ok kılıfı, sadak” anlamına gelmektedir. Eşini adı, Hurrice *tad-*:

¹⁵² Pecchioli Daddi, “From Akkad to Hattuša...”, s. 493.

¹⁵³ Klaas Veenhof – Jesper Eidem, *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*, Freiburg Schweiz: Academic Press, Göttingen, 2008, s. 293.

¹⁵⁴ Bryce, *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia...*, s. 29.

¹⁵⁵ Wolfgang Heimpel, *Letters to the King of Mari: A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 2003, s. 435-436, 549.

¹⁵⁶ Pecchioli Daddi, “From Akkad to Hattuša...”, s. 477; Haas, *Die Hethitische Literatur...*, s. 217.

“sevmek” fiilinden kaynaklanmaktadır. Gurparanzah’ın arkadaşları Eniadali ve Ešiadali’nin isimleri de Hurrice’dir: *adal*: “güç, kuvvet”, *ene*: “tanrı”, *eše*: “ülke” anlamlarına gelmektedir; sırasıyla “Tanrı kuvvetlidir” ve “Ülke kuvvetlidir” anlamları ortaya çıkmaktadır.

Hem bu Hurrice isimler hem de Gurparanzah’ın krallık yaptığı Alilanum kentinin Eski Babil Çağı’ndaki Hurrice isim taşıyan kralı sebebiyle, Gurparanzah Destanı’nın Hurri¹⁵⁷ veya Hurri-Babil kökenli¹⁵⁸ olabileceği ifade edilmiştir. Yine Hurri etkili Kešši Masalı ile Güneş Tanrısı, İnek ve Balıkçı olarak adlandırılan masal arasındaki benzerlik, avcılığın bahis konusu edilmesinden kaynaklanmaktadır¹⁵⁹. Bu efsanede Mezopotamya-Hurri-Anadolu kültürlerinin bir karışımı söz konusudur. Akad yer adı Mezopotamya, yukarıda bahsi geçen isimler Hurri ve son olarak Ana Tanrıça ve Kader Tanrıçası bir Anadolu özelliği olarak belirlemektedir. Gurparanzah Efsanesi belki de bir yerel sülalenin doğuşunu anlatan nedenbilgisel bir öyküdür¹⁶⁰.

7. Akadca-Hititçe Ay Kehanetleri:

Boğazköy’den çift dilli (Akadca-Hititçe) ay kehaneti ile ilgili bazı tablet parçaları isim vermeden Akad ve Elam kralından söz etmektedir. Bu makalede incelenen belgeler arasında Akad ve Elam’ın birlikte söz konusu edilmesi sadece *šarrena* ritüelinde görülmektedir; ancak orada Akad ülkesinin adı geçmeden krallarının adı verilmektedir. Elam kralı olaraksa Audalama görülmektedir.

(CTH 533.3.A): KUB 8.6

(CTH 533.3.B): KUB 29.11+KBo 36.48

(CTH 533.3.C): KBo 13.21

Öy. 14ab-17ab¹⁶¹:

14a (Akadca) Eğer ay, görünür hale gelirse, boynuzu (ucu) [...]:

¹⁵⁷ Güterbock, *Kumarbi Efsanesi*, s. 67-69.

¹⁵⁸ Ahmet Ünal, “Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu’da Avcılık”, Editör/Edited by: Bilal Söğüt, *Stratonikeia’dan Lagina’ya: Ahmet Adil Tırpan Armağanı = From Stratonikeia to Lagina: Festschrift in honour of Ahmet Adil Tırpan*, Ege Yay., İstanbul, 2012, s. 677.

¹⁵⁹ Ünal, “Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında...”, s. 675-677.

¹⁶⁰ Pecchioli Daddi, “From Akkad to Hattuša...”, s. 492.

¹⁶¹ Hans Gustav Güterbock, “Bilingual Moon Omens From Boğazköy”, Leichty E. – Jong Ellis M. de – Gerardi P. (ed.), *A Scientific Humanist. Studies in Memory of Abraham Sachs* (S. N. Kramer Fund Occasional Publications 9), Philadelphia, 1988, s. 164, 166.

15a Akad [ve Elam?]'ın yıkılması [...]

14b (Hititçe) Eğer ayı görürsen, boynuzu güneye dönmüş

15b (ve uza)mış ise Akad ve Elam'[ın kralı] ölecek.

16a (Akadca) Eğer ay görünür hale gelirse, b[oynuzu...],

17a Akad düşmanı [yenecek].

16b (Hititçe) [(Eğer ayı gör)ürsen ve b]oynuzu kuzeye dönmüş (ve uzamış) ise

17b [(Ak)]ad'ın [(kralı)] düşmanı yenecek.

Değerlendirme:

Akad kralları Sargon ve torunu Naramsin nesiller boyunca ayrıntılı bir şekilde aktarılan efsanelerin başlıca kahramanları olmayı başarmışlardır. Adı geçen iki kral, Mezopotamya kentlerinin tapınaklarına yerleştirilen yazılı heykellerinin Eski Babil kâtipleri tarafından titizlikle tabletler üstünde çoğaltılması ve bunların zaman içinde süslenip, ayrıntıyla donatılması sonucu Eski Yakındoğu toplumları arasında olağanüstü bir şöhrete kavuşmuşlardır. Akad Devleti'nin günümüze bıraktığı en önemli miras kendi dillerinin yanı sıra, adı geçen iki kral hakkında çoğunluğu Akadca yazılmış efsanelerdir. Akad Krallığı'nın yıkılmasından itibaren yazılmaya başlanan bu hikâyeler sonraki nesillerin de ilgisini çekmiş ve tekrar tekrar işlenmiştir. Sargonik edebiyatın merkezinde Akad ülkesi ve onun çevre ülke ve toplumlarla ilişkisi vardır. Ayrıntıya bakılacak olursa Sargon, çok uzak ülkelere korkusuzca yürüyen kararlı bir fatih olarak tasvir edilmişken, torunu Naramsin bu uzak ülkelerden gelen Gutiler başta olmak üzere, çeşitli istilalarla mücadele eden dindar bir kral olarak görülmektedir. Özellikle Sargon, gösterdiği cesaret örneğiyle neredeyse kusurları olmayan bir kahraman olarak düşünülmüş, kendisine eşit olmak isteyen hükümdarın, onun gittiği kadar uzaklara gitmesini isteyerek diğerlerinin asla ulaşamayacağı ölçütler getirmiştir. Fakat I. Hattuşili'nin yıllıklarında Sargon'la kendini kıyaslamasına bakılırsa, Sargon Gılgameş örneğinde olduğu gibi çok uzak bir geçmişte kalan mitik bir kral olarak düşünülmemiş gibidir.

Kronoloji ve Olayların Gerçekliği Tartışmaları

Yüzyıllar boyunca çoğaltılan metinler hakkında başlıca sorunlar kronolojik belirsizlikler, tabletlerin ne zaman yazıldıkları, Akad Çağı stellerine ne kadar sadık kalındığı, çoğaltılan tabletlerin ne derece

değiştirildiği, anlatılan olayların geçtiği coğrafya¹⁶², gerçek ve kurgunun birbirinden nasıl ayırt edileceği, sözlü edebiyat ürünü olup olmadıkları ve Hititler'e nasıl geçtiğidir.

Akad Çağı'nın sonundan başlamak üzere uzun bir zaman aralığına yayılan metinlerin üç farklı biçimde oluşturulduğu kabul edilmiştir: İlki yeni oluşanlar, ikincisi eski bir metnin harfi harfine tekrarı ve son olarak daha önceki bir metin üzerinden yeni bir düzenleme¹⁶³. Bununla birlikte tabletlerin tam olarak hangi döneme tarihleneceği hâlâ büyük bir sorun olarak durmaktadır; çoğunlukla Eski Babil ve Yeni Asur gibi geniş zaman aralıkları verilmektedir. Arkeolojik buluntu durumuna ve paleografya özelliklerine göre kimi zaman daha kesin tarihler vermek mümkündür. Örnek olarak *Naramsin'e Karşı İsyân* konulu en eski metin, Akad Çağı'nda bizzat Naramsin'den hemen sonra yazılmıştır. Üzerindeki silintilerle bu karalama metin Eşnunna'da iki özel evin arasındaki çöplüğe atılmıştır ve muhtemelen bir öğrencinin alıştırma tabletidir¹⁶⁴.

Belgelerin eski bir metinden mi çoğaltıldığı, farklı metinlerin bir araya getirilmesiyle mi oluşturulduğu ya da tamamen yeni bir düzenleme mi olduğunu tespit etmek her zaman mümkün değildir. Eğer yeni bir yaratıysa, belgede anlatılan olayların kronolojik verilip verilmediği, geniş bir zaman diliminde gerçekleşmiş savaşların, tek bir seferde olmuş gibi anlatılıp anlatılmadığı, yazıldığı dönemin olayları ile karıştırılıp karıştırılmadığı tartışma konusudur. Gittikçe değişen ve süslenen metinlerin, yazıldıkları zamanın görünümünü yansıtmaları mümkündür. Bu tartışmalar özellikle Yeni Asur ve Yeni Babil nüshalarını bildiğimiz *Sargon Coğrafyası* adlı metin çerçevesinde yürütülmüştür¹⁶⁵: Buna göre söz konusu metinler (*Sargon*

¹⁶² *Sargon Yabancı Ülkelerde ve Naramsin'e Karşı Büyük İsyân* adlı metinlerde, Sargon ve Naramsin'in fethettiklerini ileri sürdükleri (Westenholz, *Legends...*, s. 84-85, 245) ve Yukarı Dicle Havzası'nda olduğu tahmin edilen (Westenholz, *Legends...*, s. 244) Mardaman şehrinin yeri yeni tespit edilmiştir. Tübingen Üniversitesi'nin Kuzey Irak'ta Bassetki kasabası yakınlarındaki bir höyükte yürüttükleri kazıda kil bir kap içerisinde bulunan 92 adet Orta Asur dönemine ait ve M.Ö. 1250 civarına tarihli tabletin okunmasıyla, bu ören yerinin Mardaman olduğu 2018 yılında anlaşılmıştır:

<https://www.sciencedaily.com/releases/2017/10/171023180303.htm>, Erişim Tarihi: 20.11.2018,

<https://www.livescience.com/62545-lost-city-of-mardaman-discovered.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

¹⁶³ Van de Mieroop, "Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia...", s. 329.

¹⁶⁴ Bkz. dn. 18.

¹⁶⁵ Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, 78; Mario Liverani, "Model and Actualization. The Kings of Akkad in the Historical Tradition", M. Liverani (ed.) *Akkad: The First World Empire, Structure, Ideology, Traditions*, Padua, 1993, s. 64-65; Van de Mieroop, *Cuneiform Texts and the Writing of History*, s. 69; Van de Mieroop, "Literature and Political

Coğrafyası) eski ve çağdaş birtakım belgeler yardımıyla hazırlanmış olabilir. Yer adları kronolojik anlamda kesinlikle karışmıştır; Mezopotamya tarihi boyunca görülen ancak farklı dönemlerde daha fazla önem kazanmış kimi kent ve bölgeler bir arada bulunmaktadır. Belki de kâtibin elinde Akad dönemi coğrafi bilgisini yansıtan bir Eski Babil metni bulunmaktadır. Ya da yazdığı metnin daha eski bir his uyandırması için elindeki yer adları bilgisini karışık kullanmıştır. Geç Asur metni, aslında Akad kralı Sargon'a atfı yapmakla birlikte II. Sargon'u yansıtmaya niyetlenmiş gibidir. İki Sargon'un kasıtlı olarak birleştirilmiş olması mümkündür. Geçmişteki Sargon'un dünyanın yöneticisi olarak sunulmasının, aynı adlı şimdiki Sargon'a da (II. Sargon) benzer bir büyüklük duygusu vereceği düşünülmüş olmalıdır.

Sadece yer adları değil, tanrı adlarında da kronolojik bir karmaşa ortaya çıkmaktadır. Kültepe metninde Sargon, İstar ve Adad'a yemin etmektedir. Hâlbuki Akad Çağı yazıtlarında onun oğlu Rimuş, Şamaş ve İlaba'ya, Naramsin ise Enlil'e, Şamaş'a ve İnanna-Annunitum'a inanmaktadır¹⁶⁶.

Stelleri tabletlere kopyalayan kâtiplerin aslına sadık kalmaması ve farklı kralların döneminde meydana gelen olayları birbirine karıştırması metinleri daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Bir stelde kralın adı kırıkça kâtipler oraya istedikleri bir kralın adını yazabilmektedir¹⁶⁷.

Gerçek ve kurguyu ayırt etmek, olaylar aşırı mitleştirildiği zaman elbette kolaydır. Giriş bölümünde ifade edildiği gibi Sargon hakkında anlatılan sepete bırakma motifi tamamen bir Geç Asur ürünüdür. Ancak yaşanan onca savaş ve istila ne derece gerçektir? Bunların kanıtları ya başka metinlerde ya da arkeolojide aranmakta, ancak çoğunlukla yetersiz kalmaktadır.

Hitit metinlerinde yer alması da Magan ve Meluhha (Güneydoğu Arabistan'dan İndus Vadisi'ne kadar) ile ticaret yapıldığı, buralardan gelen gemilerin Akad limanlarına yanaştığı iddiası Tel Asmar (Eşnunna)'ın Akad evlerinde bulunan İndus tarzı mühürler ve akik boncuklarla ispatlanmaktadır¹⁶⁸.

Sargon'un Ebla'yı fethettiği yönündeki bilgi ise hâlâ kesinleşmemiştir. Aynı kahramanlıktan torunu Naramsin de övünmektedir. Tell Mardih'te yanmış bir sarayının bulunmasına rağmen ilgili arkeolojik tabakanın tarihlenmesi ihtilaflıdır. Sargon burada kendisiyle ilgili yazılı bir kanıt

Discourse in Ancient Mesopotamia...”, s. 333-334; Westenholz, “Historical Events and the Process of Their Transformation...”, s. 40.

¹⁶⁶ Alster – Oshima, “Sargonic Dinner at Kaneš...”, s. 7-8.

¹⁶⁷ Gough, “Historical Perception in the Sargonic Literary Tradition...”, s. 4.

¹⁶⁸ Oates, *Babil*, s. 40.

bırakmamıştır. Oysa torunu Naramsin'in adının yazılı olduğu tuğlalar Tel Brak (Nagar)'ta anıtsal bir yapıda açığa çıkarılmıştır¹⁶⁹. Ebla yıkımının gerçekten Akad krallarına mı ait olduğu, yoksa tamamen ayrı bir felaket mi olduğu, ya da Sargonik efsaneler arasına eklenmiş olup olamayacağı tartışılmaktadır¹⁷⁰.

Anadolu tarafına bakacak olursak Koloni Çağı ve Hitit belgeleri ile birlikte değerlendirdiğimizde *narū* edebiyatta adı sık geçen Hahhu şehrinin ticari önemi açıktır ve bu kentte gerçekleştiği iddia edilen istilalara gerçek gözüyle bakılabilir.

Aynı tartışma Kültepe Sargon metninde görülmeyen Puruṣhanda seferi için de geçerlidir¹⁷¹. Bu kent Anitta zamanında ve Eski Hitit Çağı'nda önemli bir hasım görünümündedir. Boğazköy ve Amarna'da bulunan *Savaşın Kralı* efsanesinde adı geçmektedir. Bunlara ek olarak Mezopotamya belgelerine baktığımızda burası hem Sargon hem de Naramsin'in hedefindedir. Ayrıca Puruṣhanda'nın, Hahhum ve Kaneş gibi Koloni Çağı'nın önemli ticaret merkezleri arasında oluşu¹⁷² unutulmamalıdır. Bu durum onu cazip kılmış olmalıdır, böylece Akad'a uzak da olsa bir Puruṣhanda seferinin gerçekleşme ihtimali son derece yüksek görünmektedir. O halde Kültepe Sargon metninde Puruṣhandalı tüccarların yardım talebinin ve bu kentin istilasının neden görülmediği sorusu ortaya çıkmaktadır.

Buraya yapılmış bir seferin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda öyküye eklenmiş olup Mezopotamya'ya aktarılmış olabileceği ifade edilmiştir¹⁷³. Benzer bir şekilde Anitta'nın ve Eski Hitit Çağı askeri seferlerinin bir yankısı olarak Boğazköy'deki *Savaşın Kralı* metnine eklenmiş olabileceği düşünülmüş ve Hititler'den Mezopotamya'ya doğru bir etki söz konusu edilmiştir¹⁷⁴. Böyle bir değişiklik gerçekten söz konusu ise bu, sözel

¹⁶⁹ Van de Mieroop, *Antik Yakındoğu'nun Tarihi...*, s. 90.

¹⁷⁰ Van de Mieroop, "Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia...", s. 60; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 175-176.

¹⁷¹ Torri, "Sargon, Anitta, and the Hittite Kings...", s. 11 vd.; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 34; Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 293-294; Soysal, "Akkad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri...", s. 256, dn 18; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 173, dn. 27.

¹⁷² Kültepe metinlerinde Kaneş'ten sonra en fazla adı geçen kent Buruṣhattum (Puruṣhanda)'dur: Sebahattin Bayram – Remzi Kuzuoğlu, "Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası", *XVI. Türk Tarih Kongresi. 20 – 24 Eylül 2010, Ankara, 1. Cilt*, TTK Yay., Ankara, 2015, s. 238.

¹⁷³ Bachvarova, "From "Kingship in Heaven" to King Lists...", s. 103-104.

¹⁷⁴ Torri, "Sargon, Anitta, and the Hittite Kings...", s. 110, 114, 115-116.

gelenekte yaşayan efsanelerin, Anadolu dinleyicilere daha cazip geleceği düşüncesi ile yapılmış olmalıdır ve değiştirilen yer adının da Hurriler'in yaşadığı Dicle'nin doğusundaki Simurrum olabileceği önerilmiştir¹⁷⁵. Sargon'un Mezopotamya dışındaki seferlerini güneydoğu, kuzeydoğu ve bunların dışında Fırat boyunca kuzeybatıya Sedir Ormanı ve Gümüş Dağları'na yapılmıştır. Anadolu seferi her hangi bir tarihsel yazıtla kanıtlanmamaktadır ve sonraki yazılı geleneğin daha fazla ilgilendiği bir durumdur. Dolayısıyla Hitit anlatısında bir değişiklik söz konusu edilmiştir¹⁷⁶. Bunlara ek olarak "tüccarların para meselesini başkasıyla asla konuşmayacakları" bu nedenle yardım isteyen tüccarlar konusunun Kültepe metninde görülmediği şeklinde bir açıklama dahi düşünülmüştür¹⁷⁷. Eğer böyleyse Kültepe'de ikamet eden tüccar Ah-şalim'in kurnazca bir davranışı söz konusudur. Sonuçta 764 tabletlik arşivinde ticaretten ve işten söz etmeyen tek tablet budur ve tabletin, adı geçen tüccarın kendi ticari işleriyle ilgisi olmadığı açıktır¹⁷⁸. Onun aksine Hitit kâtiplerinin sadece gerçekte ilgilenmiş olabilecekleri söz konusu edilebilir; nitekim I. Hattuşili, yıllıklarında Sargon'un başarısından açıkça söz etmektedir. Ayrıca aşağıda sözünü edeceğimiz arkeolojik buluntular, Akad tüccarlarının İçbatı Anadolu'ya kadar gelebileceklerini kanıtlamaktadır.

Sargon'un Puruşhanda seferinin sebebi, bilindiği gibi tüccarların talebidir ve Amarna nüshasına göre şiddetle karşılaştıklarını ve kendilerini koruyamadıklarını ifade etmişlerdir (EA 359 Öy. 18). Naramsin dönemine ait başka bir yazıtın Eski Babil kopyasına göre Subartu Ülkesi'nin tüccarları esir alınmıştır (AO 5474 VI 2'-3')¹⁷⁹. Urfa'da Akad kralı Şu-Durul'un adının yazılı olduğu ticari bir ağırlık bulunduğu tekrar hatırlatılmalıdır. Yazılı belgelerden anlaşıldığına göre diğer bölgelerin yanı sıra Anadolu topraklarında da bir ticari ağ oluşturan Akadlılar'ın seferlerinin başlıca amacı bu girişimleri koruyup desteklemek ve bunların yanı sıra ganimet elde etmektir¹⁸⁰. Ticari amaçlarla böylesine uzak noktalara gidilmesi ya da oralardan tüccarların geliyor oluşu ve Anadolu'nun zenginliği, yazılı

¹⁷⁵ Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 293-294. (CTH 310.5): KBo 22.6 + Öy. I 16'ya göre Sargon, Dicle (Aranzah) Irmağını geçmiştir.

¹⁷⁶ Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 34; Westenholz, "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...", s. 293-294.

¹⁷⁷ Alster – Oshima, "Sargonic Dinner at Kaneş...", s. 7 n. 41; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 41.

¹⁷⁸ Efsanenin Anadolu kışlarında ocak başında okunmak için yazıldığı şeklinde bir görüş vardır: A. Cavigneaux'dan aktaran Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 36.

¹⁷⁹ Frayne, *Sargonic and Gutian Periods...*, s. 88-89; Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 41.

¹⁸⁰ Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 41.

belgelerle kanıtlanırken Anadolu arkeolojisindeki birkaç yeni gelişme de Mezopotamyalı toplumların ne kadar uzak bölgelere ulaşabileceklerini göstermekte ve arkeolojik bulguları, yazılı belgeleri doğrulayan kanıtlar olarak değerlendirmek mümkün olmaktadır. Böylece Puruṣhanda nerede aranırsa aransın Akadlılar'ın bu kente yapmış oldukları sefer daha olası görünmektedir.

Puruṣhanda'nın Achemhöyük ve Karahöyük'ten farklı olarak daha batıda Afyon-Bolvadin'de aranması gerektiği ve Asurlu tüccarların buraya Sakarya Irmağı'ndan geçip güneye doğru inerek ulaştıkları ileri sürülmüştür¹⁸¹. Bolvadin'den biraz daha kuzeybatıda yer alan Kütahya-Seyitömer'deki on adet Akad silindir mührü¹⁸² tüccarların İç Anadolu'nun batısına doğru yolculuk yaptıklarını destekler durumdadır. O halde Mezopotamya'ya ne kadar uzakta olursa olsun bir Puruṣhanda seferi akla yatkın ve olası gözükmemektedir.

Ayrıca İlk Tunç Çağı III'te Suriye-Kilikya ile Troia arasındaki ilişkilerin Eskişehir Ovaları üzerinden yürütüldüğü bir Büyük Kervan Yolu'ndan söz edilmektedir. Bu dönemde Arkeolojik bulgular Batı Anadolu ile Mezopotamya arasında karşılıklı bir etkileşime işaret etmektedir ve Bolvadin-Üçhöyük Büyük Kervan Yolu'nda merkezi bir konumda yer almaktadır. Yine bu kervan yolunun bir parçası olan Kütahya'nın, İlk Tunç Çağı'ndan beri işletilen zengin gümüş yatakları, Akad krallarının sözünü ettiği Gümüş Dağları'nı akıllara getirmektedir¹⁸³.

Bunlara ek olarak Akadlılar'ın, Doğu Anadolu'nun içlerine kadar uzandıklarına dair yazılı belgeleri sıralamak gerekir. Akad dönemi yazıtlarının Babil kopyalarına göre Naramsin ve Şar-kali-şarri, Fırat ve Dicle'nin kaynaklarına kadar sızdıklarını iddia etmektedirler (VAT 17018 Ay. 3'-7' ve BM 88302, satır: 45-52)¹⁸⁴. Aynı iddia Naramsin'in yıl

¹⁸¹ Gojko Barjamovic, "Sites, routes and historical geography in central Anatolia," Ed.: I. Singer, *Ipamati kistamati pari tumatimis: Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins on the Occasion of his 70th Birthday*, Emery and Claire Yass Publications in Archaeology, Tel Aviv, 2010, s. 14; Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia...*, s. 362, 372, 381, 407, 411.

¹⁸² Nejat A. Bilgen – Zeynep Bilgen – Semra Çırakoğlu, "Erken Tunç Çağı Yerleşimi (V. Tabaka)", Ed. A. Nejat Bilben, *Seyitömer Höyük I*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2015, s. 142, Fig. 158, 162-63. Ayr. bkz. Şevket Dönmez, "Kızılırmak Havzası ve Yakın Çevresinin Öntarih Dönemi Etnik Yapısı", Editörler: Sedat ERKUT / Özlem SİR GAVAZ, *ANTAŞSUM^{SAR} "ÇİĞDEM" Studies in Honour of Ahmet Ünal / Ahmet Ünal Armağanı*, Arkeoloji ve Sanat Yay., Ankara, 2016, s. 123-124.

¹⁸³ Deniz Sarı, "İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi", *Masrop E-Dergi 7*, 2012, s. 214-215, 219-224.

¹⁸⁴ Frayne, *Sargonic and Gutian Periods...*, s. 140, 193.

adlarında da görülmektedir (MAD I 231 Ay. IV 1-5 ve MAD I 236 Öy. 8-Ay. 12)¹⁸⁵. İkinci bir arkeolojik bulgu da sözünü ettiğimiz bu yazılı belgelerle uyum içinde gibidir. Elazığ Harput'ta bulunan kireçtaşı bir kabartmada bir kalenin fethi ve esirlerin kralın huzuruna çıkışı tasvir edilmiştir. Buluntu durumundan hareketle M.Ö. 2. binin başına (Orta Tunç I) tarihlenmekle birlikte Akad dönemi stil etkileri görülmektedir¹⁸⁶. Diyarbakır Pir Hüseyin'de bulunan Naramsin steli burada bir kez daha hatırlanacak olursa, anlaşıldığına göre Naramsin döneminde Anadolu'ya güçlü bir sızma yaşanmıştır¹⁸⁷. Doğu Anadolu'dan İç Batı Anadolu'ya kadar olan topraklar Akadlılar'ın ilgi alanındadır.

Hititler Neden İlgi Duydular ve Onlara Nasıl Geçti?

M.Ö. 2. ve 1. bin boyunca Önasya'nın farklı yerlerinde kâtipler, her iki Akad kralı hakkında mutlaka gerçek payı barındıran efsaneler yazdılar. Hititler de bu kralların anılarını, tarihi-ritüel ve efsane içerikli metinlerde Hititçe, Hurrice ve Akadca olarak yaşattılar. Mezopotamyalı kâtipler bu edebi uğraşları sonucunda Hititler'e de ilham vermişlerdir. Sargon ve Naramsin'inkiyle karşılaştırılabilecek uzak topraklara cesur askeri seferler yürütmelerine rağmen Hititler, kendi kralları hakkında benzer bir edebiyat geliştirmemişler, ancak Mezopotamya krallarının başarılarını belgeler üzerinde çoğaltmak için bir şekilde onlar hakkında yazılmış metinleri elde etmişlerdir.

Nasıl elde ettiklerinin yanı sıra bunlara neden ilgi duydukları da tartışma konusu edilmiş, Akad Devleti'nin iki hükümdarının, I. Hattuşili ve I. Murşili için bir model olduğu üzerinde durulmuştur.

Sargon ve Naramsin, Hititler'in yaptığı gibi, birbirinden ayrı sayısız küçük devleti bir imparatorluk çatısı altında birleştirmiş ve her iki hanedanlık da sık sık isyan tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Hitit kralları Sargon'un bir imparatorluk kurarken gösterdiği başarılarından cesaret almış, Naramsin'in bu imparatorluğu koruyup sürdürme azmini de paylaşmışlardır¹⁸⁸.

¹⁸⁵ Ignace J. Gelb, *Sargonic Texts from the Diyala Region* (MAD 1), University of Chicago Press, Chicago, 1952, s. 116, 122-123; Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 11.

¹⁸⁶ Bülent Demir – Eşref Abay – Veli Sevin, "Harput Kabartması: Anadolu Uygarlıklarına Yeni Bir Katkı", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 153, 2016, s. VII vd.

¹⁸⁷ Westenholz, "Relations between Anatolia and Mesopotamia...", s. 12.

¹⁸⁸ Beckman, "Sargon and Naram-Sin in Hatti...", s. 89.

Kahramanlık hikâyeleri, hem Mezopotamya hem de Hatti'de çağdaş olayları izah etmek için kullanılmış, askeri seferleri haklı göstermek amacıyla birer propaganda aracı olarak düşünülmüşlerdir¹⁸⁹.

Hitit sarayı Sargonik edebiyat ile tanıştığında, böylece kendisini o dönemin saygın Mezopotamya uygarlığına bağlamanın ve onlar arasında kabul görmenin bir yolunu bulmuştur. Sargon, ilk Hitit kralları ve imparatorluk dönemi kralları için bir rol model oluşturmuştur. Özellikle *şarrena* ritüeli, tanrısal atalara tapınmak yoluyla uzak bir coğrafyadaki ve uzak geçmişteki bir dünyaya açılan kapı vazifesi görmüştür. Hitit kralları soylarını doğrudan Akad krallarına bağlamak yerine karmaşık bir ritüel aracılığıyla kendilerini Akad ve Hurri kralları, bunun yanı sıra uzak bir geçmişin ve coğrafyanın saygın diğer kralları arasına katmaya çalışmışlardır. Bir ritüel, Hitit krallık ideolojisini desteklemek amacıyla kullanılmıştır¹⁹⁰.

Hem *narū*-edebiyat örnekleri hem de Anum-Hirbi ve Anitta gibi kralların kahramanlıkları Hititler için “*taklit edilmeye değer bir örnek teşkil etmiştir*”¹⁹¹.

Akad kralları hakkındaki efsanelerin Anadolu'ya nasıl geçtiği ve Hititler'e nasıl aktarıldığı da başlıca tartışma konularından biridir. Sargonik edebiyatın M.Ö. 2. ve 1. bin boyunca sözlü ve yazılı olarak bir arada bulunduğu sıklıkla ifade edilmektedir¹⁹².

J. G. Westenholz bu konuda kaleme aldığı makalesinde yazılı aktarımı dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki başlıkta değerlendirmiştir¹⁹³: Dolaylı aktarım ilk önce Kuzey Suriye yoluyla gerçekleşmiştir. Daha Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ebla'nın Kaneş'le ticari bağlantıları, bulunmaktadır. Eski Krallık döneminde I. Hattuşili'nin seferleri, bu çevreden Hattuşa'ya kâtiplerin getirilmesi ile sonuçlanmıştır, bunun yanı sıra Orta Hitit Çağı'na tarihli Serbest Bırakma Şarkısı'nın I. Hattuşili döneminde Ebla'nın yıkımını anlatmasına bakılacak olursa Hititler'in Mezopotamya edebi ürünleri ile

¹⁸⁹ Westenholz, “Historical Events and the Process of Their Transformation...”, s. 41.

¹⁹⁰ Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 97, 99, 106, 108, 110-111; Bachvarova, “Adapting Mesopotamian Myth in Hurro-Hittite Rituals at Hattuşa...”, s. 40; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 166, 183, 185, 187-191, 197.

¹⁹¹ Ahmet Ünal, “Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar”, *Anadolu Arşivleri* 3, 1997, s. 348.

¹⁹² Alster – Oshima, “Sargonic Dinner at Kaneş...”, s. 6; Westenholz, *Legends...*, s. 21; Westenholz, “Historical Events and the Process of Their Transformation...”, s. 26, 30-31, 38-39; Westenholz, “The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...” s. 285-286; Bachvarova, “From “Kingship in Heaven” to King Lists...”, s. 103; Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 168, 171, 174, 178-182.

¹⁹³ Westenholz, “The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...” s. 286 vd.

karşılaşması mümkündür. Dolaylı aktarım ikinci olarak Orta Krallık döneminde Hurri araçlarla gerçekleşmiştir. Bu dönemde Hurri kültürünün ağırlığını hissettirmesi ile Akad krallarının isminin görüldüğü yukarıda incelenen bazı metinlerle birlikte birçok edebi ürün Hitit başkentine girmiştir. Doğrudan aktarım ise Kaneş'te Eski Asur dönemi tüccarları ve Hattuşa'da Mezopotamyalı kâtipler sayesinde olmuştur. Akadlı seleflerine özenen Eski Asur krallarının Anadolu ile yakın ilişkileri söz konusu olduğu unutulmamalıdır. Kültepe'deki belgeden anlaşıldığına göre bu efsaneler Anadolu'da dolaşımdaydı. Asurlu tüccarlar ile Anadolu toplumunun yazılı bağlantıları da yakındır; ihtiyaç halinde Eski Asur lehçesi ve yazısı kullanılmıştır. Hitit döneminde doğrudan aktarım ise Akadca Prizma Yazıtlardan anlaşıldığına göre Babilli kâtipler ile gerçekleşmiştir.

Bunlara sözlü aktarıma ilişkin bazı kanıtlar da eklenmiştir. Kültepe metninin 63.-64. satırlarında gördüğümüz “Niçin tablette artırayım” cümlesi bu edebiyat ürünlerinin Anadolu'da sözlü olarak yaşadığının kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Burada metni yazan kişi Sargon'un ününün yeterince fazla olduğunu ima etmiştir¹⁹⁴. Ayrıca metnin tablete sıkıştırılması ve neredeyse hiç boşluk bırakılmaması başka bir tabletin örnek alınmasından ziyade doğaçlama bir yöntemi akla getirmektedir¹⁹⁵. Bunlara ek olarak Hititler'in kendi dillerini Kaneşçe/Neşaca olarak adlandırmaları ve bunun yanı sıra diğer dilsel kanıtlar, onların Koloni Çağı'nda Kaneş'te Asurlu tüccarlarla birlikte yaşadıklarını düşündürmektedir. Bu durumda sözlü olarak yaşayan Sargon efsanesinin Hititler'e bu şekilde geçmiş olması¹⁹⁶ ve bu dönemden Hitit Çağı'na kadar yine sözlü olarak korunması mümkündür¹⁹⁷.

Günümüze kadar ulaşan belgeler sayesinde Akad Devleti'nin tarihini yeniden oluşturmak mümkün gibi görünmekle birlikte, mevcut çiviyazılı tabletlerin çok büyük bir kısmı bu devletin yıkılışından sonrasına tarihlenmektedir. Zaman içinde gerçek ve efsane birbirine karışmış ve bunları birbirinden ayırd etmek zorlaşmıştır. Bunda Hititler'in de payı vardır. Başta Mezopotamya olmak üzere çevre toplumların hem dinine hem de edebiyatına ilgi duyan Hititler, Akad kralları hakkında yazılan efsaneleri de başkentlerinde bulundurmışlar ve görünen o ki bunların zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. Bu zenginliğin oluşmasında söz konusu efsanelere farklı kaynaklardan ulaşmaları, onlar üzerinde yaptıkları değişiklikler,

¹⁹⁴ Westenholz, *Legends...*, s. 21; Westenholz, “Historical Events and the Process of Their Transformation...”, s. 30; Westenholz, “The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...” s. 286.

¹⁹⁵ Alster – Oshima, , “Sargonic Dinner at Kaneş...”, s. 2.

¹⁹⁶ Westenholz, “The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas...” s. 290-291.

¹⁹⁷ Bachvarova, *From Hittite to Homer...*, s. 170.

bunlara ek olarak El Amarna tableti örneğinde olduğu gibi kâtiplerin, etkinliklerini uzak bölgelere ulaştırmaları etkili olmuştur. Ritüel, destan ve kehanet olarak adlandırabileceğimiz çeşitli belge türleri arasına Akad Çağı ile ilgili anlatı ve imaların serpiştirilmesini, Sargonik edebiyatın Hititler tarafından zenginleştirildiğine dair başka bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür. Bu anlatılar arasında Akad krallarına doğrudan atıflar görülmesinin yanı sıra, Gurparanzah Destan'ında olduğu gibi onlar hakkında sadece birtakım izler de bulunmaktadır. Söz konusu edebi ürünlere duyulan ilgi sadece kâtiplerin yazım faaliyetlerinden değil aynı zamanda Hitit krallarının siyasi-askeri faaliyetlerini meşru gösterme çabasından kaynaklanmaktadır. Mezopotamya toplumlarının kendi geçmişlerine olan ilgisi üzerine çalışan M. van de Mieroop, onlar için şu cümleyi kullanmaktadır: “*Mezopotamyalılar geçmişleriyle yaşadılar*”¹⁹⁸. Benzer bir durum Hititler için de geçerlidir.

¹⁹⁸ Van de Mieroop, “Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia...”, s. 327.

KAYNAKÇA**Modern Eserler:**

- Adalı, S. F.– Görgü, A. T., *Sümer Kral Destanları: Enmerkar – Lugalbanda*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016.
- Ahmed, K. M., *The Beginnings of Ancient Kurdistan (c. 2500-1500 BC): A Historical and Cultural Synthesis*, Leiden University Dissertation, 2012.
- Akdoğan, R., “Gurparanzah Destanına Birleşen Yeni Tablet Parçası”, Archi A. – Francia R. (ed.), *VI Congresso Internazionale di Ittitologia, Roma, 5-9 settembre 2005, Parte I, (SMEA 49)*, Roma 2007, s. 1-20.
- Algaze, G., “Period IV: The Middle-Late Part of the Early Bronze Age”, Edited by G. Algaze, *Town and Country in Southeastern Anatolia. Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük. Text (OIP 110)*, Chicago 1990, s. 311-367.
- Alp, S., *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte. Neue Deutungen*, TTK. Yay., Ankara 1983.
- Alp, S., *Hitit Çağı'nda Anadolu. Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Yay., Ankara 2001.
- Alster, B. – Oshima, T., “Sargonic Dinner at Kaneš: The Old Assyrian Sargon Legend”, *Iraq* 69, 2007, s. 1-20.
- Archi, A., “Nawar-taše, King of Purušhanda”, *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 4, 2000, s. 67.
- Bachvarova, M. R., “From “Kingship in Heaven” to King Lists: Syro-Anatolian Courts and the History of the World”, *JANER* 12, 2012, s. 97-118.
- Bachvarova, M. R., “Adapting Mesopotamian Myth in Hurro-Hittite Rituals at Hattuša: IŠTAR, the Underworld, and the Legendary Kings”, Collins B. J. – Michalowski P. (ed.), *Beyond Hatti – A Tribute to Gary Beckman*, Lockwood Press, Atlanta 2013, s. 23-44.
- Bachvarova, M. R., *From Hittite to Homer. The Anatolian Background of Ancient Homeric Epic*, Cambridge University Press, Cambridge 2016.
- Barjamovic, G., “Sites, routes and historical geography in central Anatolia,” Ed.: I. Singer, *Ipamati kistamati pari tumatimis: Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins on the Occasion of his 70th Birthday*, Emery and Claire Yass Publications in Archaeology, Tel Aviv 2010, s. 10–25.
- Barjamovic, G., *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies, University of Copenhagen: Museum Tusulanum Press, Copenhagen 2011.

- Bayram, S. – Kuzuoğlu, R., “Kültepe Metinlerinde Geçen Yeni Yer Adları ve Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, *XVI. Türk Tarih Kongresi. 20 – 24 Eylül 2010, Ankara, I. Cilt, TTK Yay.*, Ankara 2015, s. 225-244.
- Beckman, G., “Sargon and Naram-Sin in Hatti: Reflections of Mesopotamian Antiquity among the Hittites”, Kuhn D. – Stahl H. (ed.), *Die Gegenwart des Altertums - Formen und Funktionen des Altertumsbezugs in den Hochkulturen der Alten Welt*, Heidelberg 2001, s. 85-91.
- Bilgen, Nejat A. – Bilgen, Zeynep – Çırakoğlu, Semra, “Erken Tunç Çağı Yerleşimi (V. Tabaka)”, Ed. A. Nejat Bilben, *Seyitömer Höyük I*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2015, s. 119-186.
- Black, J. – Cunningham, G. – Robson, E. – Zólyomi, G., *The Literature of Ancient Sumer*, Oxford University Press, New York 2004.
- Bryce, T., *The Routledge Handbook of the Peoples and Places of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire*, Routledge, London 2009.
- Cooper, J. – Heimpel, W., “The Sumerian Sargon Legend”, *JAOS* 103/1, 1983, s. 67-82.
- De Lapérouse, J.-F., “Lost-Wax Casting”, Edited by Joan Aruz, *Art of the First Cities: The Third Millenium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, Metropolitan Museum of Art, New Haven and London 2003, s. 210-223.
- Demir, B. – Abay, E. – Sevin, V., “Harput Kabartması: Anadolu Uygurlıklarına Yeni Bir Katkı”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 153, 2016, s. VII-XVI.
- Dijkstra, M., “Prophets, Men of God, Wise Women: Dreams and Prophecies in Hittite Stories”, Edited by Bob Becking – Hans M. Barstad, *Prophecy and prophets in stories: papers read at the fifth meeting of the Edinburgh Prophecy Network, Utrecht, October 2013*, Brill, Leiden – Boston 2015, s. 12-25.
- Dönmez, Ş., “Kızılırmak Havzası ve Yakın Çevresinin Öntarih Dönemi Etnik Yapısı”, Editörler: Sedat ERKUT / Özlem SİR GAVAZ, *ANTAŞSUM^{SAR} “ÇİĞDEM” Studies in Honour of Ahmet Ünal / Ahmet Ünal Armağanı*, Arkeoloji ve Sanat Yay., Ankara 2016, s. 123-148.
- Eliade, M., *Mitlerin Özellikleri*, Çev. Sema Rifat, Alfa Yay., İstanbul 2016.
- Erol, H., “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı”, *38. ICANAS. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15.09.2007 Ankara/Türkiye, III. Cilt*, Ankara 2012, s. 1305-1315.
- Ertem, H., *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu’sunun Florası*, TTK Yay., Ankara 1987.
- Foster, B. R., *Before the Moses. An Anthology of Akkadian Litarature*, Md CDL Press, Bethesda 2005.

- Frayne, D., "Notes on a new inscription of Šar-kali-šarrī", *Annual Review of the Royal Inscriptions of Mesopotamia Project 2*, 1984, s. 23-27.
- Frayne, D., *Sargonic and Gutian Periods (2334–2113)* (RIME 2), Toronto and London 1993.
- Frayne D., *Presargonic Period (2700-2350 BC)* (RIME 1), University of Toronto Press, Toronto-Buffalo 2008.
- Gelb, I. J., *Inscriptions from Alishar and Vicinity* (OIP 27), University of Chicago Press, Chicago 1935.
- Gelb, I. J., *Sargonic Texts from the Diyala Region* (MAD 1), University of Chicago Press, Chicago 1952.
- Gilan, A., "Epic and History in Hittite Anatolia: In Search of a Local Hero", Edited by David Konstan and Kurt A. Raaflaub, *Epic and History*, Blackwell Publishing, Singapore 2010, s. 51-65.
- Gough, M. A., "Historical Perception in the Sargonic Literary Tradition. The Implications of Copied Texts", *Rosetta* 1, 2006, s. 1-9.
- Grayson, A. K., "The Empire of Sargon of Akkad", *AfO* 25, 1974/1977, s. 56-64.
- Gurney, O. R., "The Sultantepe Tablets (Continued). IV. The Cuthean Legend of Naram-Sin", *Anatolian Studies* 5, 1955, s. 93-113.
- Günbattı, C., "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet", *Anadolu Arşivleri (Emin Bilgiç Anı Kitabı)* 3, 1997, s. 131-155.
- Günbattı, C., "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet", *Yayına Hazırlayanlar: Sedat ALP – Aygül SÜEL, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri. Çorum 16-22 Eylül 1996 / Acts of the IIIrd International Congress of Hittitology*, Ankara, 1998, s. 261-279.
- Güterbock H. G., "Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200 (1. Teil: Babylonier)", *ZA* 42, 1934, s. 1-91.
- Güterbock, H. G., "Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200 (2 Teil: Hethiter)", *ZA* 44 = NF 10, 1938, s. 45-149.
- Güterbock, H. G., *Kumarbi Efsanesi*, Çev. Sedat Alp, TTK Yay., Ankara 1945.
- Güterbock, H. G., "Sargon of Akkad Mentioned by Hattušili I of Hatti", *JCS* 18, 1964, s. 1-6.
- Güterbock H. G., "Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung "König der Schlacht'", *MDOG* 101, 1969, s. 14-26.
- Güterbock, H. G., "Bilingual Moon Omens From Boğazköy", Leichty E. – Jong Ellis M. de – Gerardi P. (ed.), *A Scientific Humanist. Studies in Memory of*

- Abraham Sachs* (S. N. Kramer Fund Occasional Publications 9), Philadelphia, 1988, s. 161-173.
- Haas, V., *Materia Magica et Medica Hethitica. Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*, De Gruyter, Berlin - New York 2003.
- Haas, V., *Die Hethitische Literatur: Texte, Stilistik, Motive*, De Gruyter, Berlin 2006.
- Haas, V. – Wegner, I., *Die Rituale der Beschwörerinnen* ^{SAL-ŠU.GI} (ChS 1/5), Roma 1988.
- Hansen, D. P., “Art of the Akkadian Dynasty”, Edited by Joan Aruz, *Art of the First Cities: The Third Millenium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, Metropolitan Museum of Art, New Haven and London 2003, s. 189-209.
- Haul, M., *Stele und Legende: Untersuchungen zu den keilschriftlichen Erzählwerken über die Könige von Akkade*, Universitätsverlag Göttingen, Göttingen 2009.
- Heimpel, W., *Letters to the King of Mari: A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana 2003.
- Hoffner, H. A. Jr., “Remarks on the Hittite Version of the Naram-Sin Legend”, *JCS* 23, 1970, s. 17-22.
- Hurowitz V. A., *I Have Built You an Exalted House: Temple Building in the Bible in Light of Mesopotamian and North-West Semitic Writings*, Sheffield Academic Press, Sheffield 1992.
- Horowitz, W., “The Babylonian Map of the World”, *Iraq* 50, 1988, s. 147-165.
- Horowitz, W., *Mesopotamian Cosmic Geography*, Eisenbrauns, Winona Lake 1998.
- Izre’el, S., *The Amarna Scholarly Tablets* (Cuneiform Monographs 9), Groningen 1997.
- Kale, H., “M.Ö. 3000’de Anadolu’nun Politik Coğrafyası”, *İdol* 9, 2001, s. 25-34.
- Koliński, R., “20th Century BC in the Khabur Triangle Region and the Advent of the Old Assyrian Trade with Anatolia”, Dominik Bonatz (Ed.), *The Archaeology of Political Spaces. The Upper Mesopotamian Piedmont in the Second Millennium BC*, De Gruyter, Berlin-Boston 2014, s. 11–34.
- Kramer, S. N., *Sümerler. Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, Çev. Özcan Buze, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2002.
- Kuhrt, A., *Eski Çağ’da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)*, Cilt I, Çev. Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Liverani, M., “Model and Actualization. The Kings of Akkad in the Historical Tradition”, M. Liverani (ed.) *Akkad: The First World Empire, Structure, Ideology, Traditions*, Padua, 1993, 41-67.

- Longman, T., *Fictional Akkadian Autobiography: A Generic and Comparative Study*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1991.
- Maeda, T., “Royal Inscriptions of Lugalzaggesi and Sargon”, *Orient* 40, 2005, s. 3-30.
- Martino S. de, “KUB XXVII 38: ein Beispiel kultureller und linguistischer Überlagerung in einem Text aus dem Archiv von Boğazköy”, *SMEA* 31, 1993, s. 121-134.
- Martino, S. de, *Annali e res gestae antico ittiti* (StudMed 12; SerHeth 2), Pavia 2003.
- Miller, J., “Hattušili I’s Expansion into Northern Syria in Light of the Tikunani Letter”, (ed. G. Wilhelm), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999* (StBoT 45), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2001, s. 410-429.
- Morgan, C., “Late Traditions Concerning Sargon and Naramsin”, Chavalas, M. W. (Ed.), *The Ancient Near East: Historical Sources in Translation*, Malden, Mass: Blackwell, 2006, s. 22-44.
- Naab, J. P. – Unger, E. A. O., *Pir Hüseyin’de Naram-sin Stelinin Keşfi. Die Entdeckung der Stele des Naram-sin in Pir Hüseyin*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1934.
- Neu, E., *Der Anitta-Text* (StBoT 18), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1974.
- Nissen, H. J., *Ana Hatlarıyla Mezopotamya. Yakın Doğu Arkeolojisinin İlk Dönemleri (İ. Ö. 9000-2000)*, Çev. Z. Zühre İlkelen, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2004.
- Oates, J., *Babil*, Çev. Fatma Çizmeli, Arkadaş Yay., Ankara 2004.
- Pecchioli Daddi, F., “From Akkad to Hattuša: The History of Gurparanzaḫ and the River that Gave Him Its Name”, Edited by Pelio Fronzaroli, *Semitic and Assyriological Studies Presented to Pelio Fronzaroli by Pupils and Colleagues*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2003, s. 476-494.
- Rieken, E., “Der hethitisch šar-tamhari-Text: archaisch oder archaisierend?”, Wilhelm G. (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999* (StBoT 45), Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2001, s. 576-585.
- Salvini, M., “Sui Testi Mitologici in Lingua Hurrica”, *SMEA* XVIII, 1977, s. 73-91.
- Salvini, M., *The Habiru Prism of King Tunip-Teššup of Tikunani* (DocAs 3), Roma 1996.
- Salvini, M., “The Earliest Evidence of the Hurrians Before the Formation of the Reign of Mittani”, G. Buccellati – M. K. Buccellatti (ed.), *Urkesh and the*

- Hurrians, Studies in Honor of Lloyd Cotsen* (Bibliotheca Mesopotamica 26/Urkesh/Mozan Studies 3), Malibu 1998, s. 99-115.
- Salvini, M. – Wegner, I., *Die mythologischen Texte* (ChS 1/6), Roma 2004.
- Sarı, D., “İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi”, *Masrop E-Dergi* 7, 2012, s. 112-249.
- Schrakamp I., “Akkadian Empire”, Edited by John M. MacKenzie, *The Encyclopedia of Empire*, First Edition, John Wiley & Sons: Wiley Blackwell, Chichester, UK 2016, s. 1-10.
- Soysal, O., “Akkad Kralları Sargon ve Naramsin’in Anadolu Seferleri Konusunda Bazı Ayrıntılar”, Editörler: İrfan Albayrak – Hakan Erol – Murat Çayır, *Cahit GÜNBAĞI’ya Armağan/Studies in Honour of Cahit GÜNBAĞI*, Ankara 2015, s. 253-262.
- Soysal, O., “Sargon, Nür-Dagal/N ve Puruşhanda”, Editörler/Editors: Süleyman Özkan – Halime Hüryılmaz – Atila Türker, *Samsat’tan Acemhöyük’e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan’a Armağan*, İzmir 2017, s. 217-229.
- Taş, İ. – Adalı, S. F., “Çivi Yazısı Geleneğinde Lullu Halkı”, *Kubaba. Arkeoloji – Sanat Tarihi – Tarih Dergisi* Yıl: 12, Sayı: 24, 2015, s. 21-35.
- Taş, İ. – Adalı, S. F., “A Hittite View of Lullubum and its World”, Edited by Velharticka, S., *Audias fabulas veteres: Anatolian studies in honor of Jana Součková-Siegelová*, Brill, Leiden – Boston 2016, s. 374-388.
- Torri, G., “Sargon, Anitta, and the Hittite Kings against Puruşhanda”, *AoF* 36, 2009, s. 110-118.
- Tsouparopoulou, C., “Spreading the Royal Word: the (Im)materiality of Communication in Early Mesopotamia”, S. Enderwitz and R. Sauer, eds., *Communication and Materiality. Written and Unwritten Communication in Pre-Modern Societies*, De Gruyter, Berlin-New York 2015, s. 7–24.
- Ünal, A., “Hethitisch-altaanatolische Mythen, Legenden, Epen und Märchen aus dem Staats archiv von Hattuscha. Hurro-hethitische Bilinguen”, *TUAT* 3/4, 1994, s. 802-865.
- Ünal, A., “Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar”, *Anadolu Arşivleri* 3, 1997, s. 342-356.
- Ünal, A., “Çivi Yazılı Belgeler İle Paleoostolojik ve Arkeolojik Buluntular Işığında Eski Anadolu’da Avcılık”, Editör/Edited by: Bilal Söğüt, *Stratonikeia’dan Lagina’ya: Ahmet Adil Turpan Armağanı = From Stratonikeia to Lagina: Festschrift in honour of Ahmet Adil Turpan*, Ege Yay., İstanbul 2012, s. 657-691.
- Van de Mieroop, M., *Cuneiform Texts and the Writing of History*, Routledge, London 1999.

- Van de Mieroop, M., "Literature and Political Discourse in Ancient Mesopotamia: Sargon II of Assyria and Sargon of Agade." B. Böck, E. Cancik-Kirschbaum, and T. Richter (eds.), *Munuscula Mesopotamica: Festschrift für Johannes Renger* (AOAT 267), Münster 1999, s. 327–339.
- Van de Mieroop, M., "Sargon of Agade and his Successors in Anatolia", *SMEA* 42/1, 2000, s. 133-159.
- Van de Mieroop, M., *Antik Yakındoğu'nun Tarihi İÖ 3000-323*, Çev. Sinem Gül, Dost Yayınları, Ankara 2006.
- Van de Mieroop, M., "The Mesopotamians and their Past", Wiesehöfer, Josef – Krüger, Thomas (Hrsg.), *Periodisierung und Epochenbewusstsein im Alten Testament und in seinem Umfeld* (Oriens et Occidens 20), Stuttgart 2012, s. 37-56.
- Vanstiphout, H. L. J., "Comparative Notes on Šar tamhāri", Editörler/Edited by: H. Erkanal – V. Donbaz – A. Uğuroğlu, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi / XXXIVème Rencontre Assyriologique Internationale. 6-10/VII/1987 – İstanbul*, TTK, Yay., Ankara 1998, s. 573-589.
- Veenhof, K. – Eidem, J., *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*, Freiburg Schweiz: Academic Press, Göttingen 2008.
- Westenholz, A., "The Old Akkadian Period: History and Culture", Herausgegeben von Walther Sallaberger – Aage Westenholz – Pascal Attinger, and Markus Wäfler, *Mesopotamien: Akkade-Zeit und Ur III-Zeit* (OBO 160/3), Freiburg 1999, s. 17-117.
- Westenholz, J. G., *Legends of the Kings of Akkade: The Texts* (MesCiv 7), Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana 1997.
- Westenholz, J. G., "Relations between Anatolia and Mesopotamia in the Age of Sargon of Akkade", Editörler/Edited by: H. Erkanal – V. Donbaz – A. Uğuroğlu, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi / XXXIVème Rencontre Assyriologique Internationale. 6-10/VII/1987 – İstanbul*, TTK Yay., Ankara 1998, s. 4-22.
- Westenholz, J. G., "Historical Events and the Process of Their Transformation in Akkadian Heroic Traditions", Edited by David Konstan and Kurt A. Raaflaub, *Epic and History*, Blackwell Publishing, Singapore 2010, s. 26-50.
- Westenholz, J. G., "The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas in the Hittite World", Hutter M. – Hutter-Braunsar S. (ed.), *Hethitische Literatur. Überlieferungsprozesse, Textstrukturen, Ausdruckformen und Nachwirken. Akten des Symposiums vom 18. bis 20. Februar 2010 in Bonn* (AOAT 391), Münster 2011, s. 285-303.
- Wilhelm, G., *The Hurrians*, Warminster 1989.
- Yiğit, T., *I. Hattuşili ve Dönemi*, Ankara 1994, (Basılmamış Doktora Tezi).

Yiğit, T., “Akkadlar Devrinde Anadolu’nun Siyasal Yapısı”, *AÜDTCFD* 40/3- 4, 2000, s. 13-28.

Yiğit, T., “İlk Tunç Çağı’nın Son Evresinde Anadolu’nun Siyasal”, *TAD* 21/33, 2003, s. 167-182.

Yiğit, T., “Eski Hitit Krallığı’nın Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Politikası”, *XV. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 11-15 Eylül 2006. Kongreye Sunulan Bildiriler 1. Cilt Eski Anadolu Uygarlıkları*, TTK Yay., Ankara 2010, s. 97-108.

İnternet Kaynakları:

<https://cdli.ucla.edu>:

https://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P431232, Erişim Tarihi: 13.06.2018.

https://cdli.ucla.edu/search/search_results.php?SearchMode=Text&ObjectID=P450160, Erişim Tarihi: 13.06.2018.

www.sciencedaily.com:

<https://www.sciencedaily.com/releases/2017/10/171023180303.htm>, Erişim Tarihi: 20.11.2018,

www.livescience.com:

<https://www.livescience.com/62545-lost-city-of-mardaman-discovered.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

Tablo 1: İncelenen Metinlerde Geçen Şahıs ve Yer Adları.

İNCELENEN METİNLER		Şahıs Adları	Yer Adları
Kültepe'den Akadlı Sargon'la İlgili Tablet		Sargon	Akad Amanos Dağları Tukriş Hutura Alašia (Kıbrıs) Amurru Kilar Kaniş Hattum Luhmu Lullum Haham (Hahhu) Aşağı ve Yukarı Ülke
I. Hattuşili'nin Yıllıkları		Tabarna (I. Hattuşili) Sargon	Mala (Fırat) Irmağı Hahha Haşšuwa
Savaşın Kralı		Sargon Nurdahhi	Puruşanda Aranzah Irmağı (Dicle)
Naramsin Anadolu'da	17 Düşman Kral	Anmana-ila Bunan[-ila(?)] Lapana-ila [-i]nnipa-ila Pamba Zipani Nu[r] (Nur-Dagan?) Huaruwaş Tişsenki Madakina GIŞSENNUR.GÍD Teşşi Ur-Larak Urbanda İlşunail Tişbinki	^{URU} A.ŞEŞ KUR ^{URU} GÚ.ŞÚ.A (Kutha) KUR ^{URU} Pakk[i] KUR ^{URU} Úlliui KUR ^{URU} Hatti KUR ^{URU} Kaneş KUR ^{URU} Puruşanda (?) KUR ^{URU} Amurru KUR ^{URU} Paraşi KUR ^{URU} Armanu Sedir Dağları KUR ^{URU} Larak KUR ^{URU} Nikku ^{URU} Túrki KUR ^{URU} Kurşáura Akad KUR ^{URU} GÚ.DU ₈ .ŞÚ.A (Kutha)
	Kutha Efsanesi	Naramsin	
	Prizma Yazıtlar (Kutha Efsanesi)	Enmerkar Naramsin	Akad Yukarı Ülkeler
Hurricane-Hititçe Bir Büyü Metni		Atal-şen Sargon	Hazzi Dağı Namni Dağı

	Naramsin Audalama İmmašku Kiklipatalli Maništušu Šarkališarri	Elam Lullu Tukriš İllaya Hatti
Hurric Bir Metin	Sargon ^m Ašnur[i-	Niniwe Akad
Gurparanzah Destanı	Gurparanzah İmpakru ^t Tatuzili Eniadali Ešiadali	Akad Ailanuwa Ülkesi Nuadu Şehri Aranzah (Dicle) Irmağı
Ay Kehanetleri		Akad Elam

Tablo 2: Akad Kralları İle İlgili Efsane Niteliğindeki Çiviyazılı Tablet Topluluklarının İçeriklerine Göre Adlandırılması¹⁹⁹

Sargon		Naramsin
Sargon Otobiyografileri	<ul style="list-style-type: none"> • Ben, Sargon • Bilge Sargon: Sargon'un Doğum Efsanesi 	Naramsin ve Apişal'in Beyi
Sargon'un İktidara Gelişi	<ul style="list-style-type: none"> • Sumerce Sargon Efsanesi • Sumerce-Akadca İki Dilli Alıştırma Tabletleri: Sargon Kiş Kralı Ur-Zababa'nın Sarayında 	Erra ve Naramsin
Sargon'un Başarıları	<ul style="list-style-type: none"> • Eski Asur Sargon Efsanesi (Kültepe) • Fatih Sargon • Sargon Yabancı Ülkelerde • Aslan Sargon • Savaşın Kralı 	Naramsin'in Ölümüne Ağıt
Sargon Mektupları	<ul style="list-style-type: none"> • Nippur Mektubu • Ur Mektubu 	Naramsin'e Karşı Büyük İsyân
		Naramsin ve Düşman Kabileler

¹⁹⁹ Westenholz, *Legends...*, s. 4-5 ve Westenholz, "Historical Events and the Process of Their Transformation...", s. 27-29'dan hareketle oluşturulmuştur. Burada görülen metin guruplarına Sargon'la ilişkili olarak *Sargon Coğrafyası*, Naramsin'le ilgili olarak da *Akad'ın Laneti* adlı metinleri eklemek mümkündür. Ayrıca Öy. 10'. satırda Anadolu ile ilgili olarak "[..U]tnapiştim, Sargon ve Burşaha[nda] kralı Nur-[d]agan" ifadesini barındırdığı için, *Geç Babil Dünya Haritası* da listeye eklenebilir. *Sargon Coğrafyası* için bkz. A. K. Grayson, "The Empire of Sargon of Akkad", *AfO* 25, 1974/1977, s. 56 vd.; Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, s. 67 vd. *Akad'ın Laneti* için bkz. Black – Cunningham – Robson – Zólyomi, *The Literature of Ancient Sumer*, s. 116-125. *Geç Babil Dünya Haritası* için bkz. Horowitz, "The Babylonian Map of the World", s. 147 vd; Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, s. 20 vd.

Tablo 3: Akad Kralları İle İlgili Türkiye Sınırlarındaki Bütün Çiviyazılı Metinler

Tarih	Dönem	Buluntu Yeri	Kimin Hakkında		
M.Ö. 3. Bin	Erken Tunç	Diyarbakır-Pir Hüseyin	Naramsin (Dikilitaş)		
		Urfa-Titriş Höyük?	Şu-Durul (Ördek Biçimli Taş Ağrlık)		
M.Ö. 2. Bin	ATKÇ	Kayseri- Kültepe/Kaneş	Sargon		
	Hitit	Çorum- Boğazköy/Hattuşa	Sargon	Akad Kralları	Naramsin
			<ul style="list-style-type: none"> I. Hattuşili'nin Yıllıkları Savaşın Kralı Hurricane-Hititçe Bir Büyü Metni Hurricane Bir Metin 	<ul style="list-style-type: none"> Hurricane-Hititçe Büyü Metni Gurparanzah Destanı? Ay Kehanetleri? 	<ul style="list-style-type: none"> Naramsin'e Karşı Büyük İsyan-17 Düşman Kral Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi Prizma Yazıtlar (Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi) Hurricane-Hititçe Bir Büyü Metni (CTH 500.346): KUB 48.112 IV 3' (Kizzuwatna Ritüeli)
Geç Asur	Urfa- Sultantepe/Huzirina	Naramsin			
M.Ö. 1. Bin			<ul style="list-style-type: none"> Naramsin ve Düşman Kabileler-Kutha Efsanesi 		